

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра романської і новогрецької філології та перекладу

Дипломна робота
з перекладу на тему:

**«ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПЕРЕКЛАДАХ ТВОРІВ
Г.ФЛОБЕРА УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ»**

Студентки групи МПф 58-18
факультету романської філології та перекладу
денна форма навчання
спеціальність **035 Філологія.**
спеціалізація **035.05 Романські мови і
літератури (переклад включно)**
Бабенко Єлизавети Дмитрівни
Науковий керівник:
доктор філологічних наук,
доцент Філоненко Н.Г.

Допущено до захисту

«__» _____ року

Завідувач кафедри

_____ *Філоненко Н. Г.*

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

MINISTÈRE DE L'ÉDUCATION ET DE LA SCIENCE DE L'UKRAÏNE
L'UNIVERSITÉ NATIONALE LINGUISTIQUE DE KIEV

Memoire de master
en traduction dans le sujet :
«TRANSFORMATIONS LEXICO-GRAMMATICALES DANS LA TRADUCTION DES
OEUVRES DE G. FLOBER EN UKRAÏNIEN »

Étudiant du groupe MPF 58-18
Faculté de Philologie Romane et de Traduction
études en présentiel
spécialité 035 Philologie.
spécialisation 035.05 Langues et littératures
romanes (traduction incl.)
Babenko Elizaveta Dmitrievna
Directeur de thèse:
Docteur en philologie,
Chargé de cours Filonenko N.G

Qualifié pour la soutenance de diplôme

"__" _____ année

Chef du Département

_____ *Filonenko N.G.*

Échelle nationale _____

Score _____

ECTS _____

Kiev - 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ.....	7
1.1. Становлення художнього перекладу як окремого виду перекладацької діяльності	7
1.2. Загальна характеристика перекладацьких прийомів	14
1.3 Особливості відтворення творчості Г.Флобера у перекладі.....	29
РОЗДІЛ 2 ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТВОРІВ	
Г.ФЛОБЕРА.....	40
2.1. Аналіз використання лексичних трансформацій при перекладі творів Г.Флобера.....	43
2.2. Аналіз використання граматичних трансформацій при перекладі творів Г.Флобера.....	55
2.3. Аналіз поєднань різних типів трансформацій.....	72
ВИСНОВКИ.....	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	81

ВСТУП

Буквальний чи дослівний переклад не сумісний з художнім текстом. Кожній художній твір має свої особливості, свій стиль притаманний автору. Коли перекладач береться за літературне відтворення якогось шедевра світової літератури він погоджується стати співавтором іншомовної версії. Це відповідальне завдання яке вимагає неабияких навичок та вмінь, серед яких є і навичка робити граматичні, лексичні та стилістичні трансформації, так щоб не завадити читачу відчувати манеру письма самого автора цього твору.

Основне завдання перекладача при досягненні адекватності – вміло використати різні перекладацькі трансформації, для того, щоб текст перекладу якомога точно передавав всю інформацію, укладену в тексті оригіналу, чого можна досягти при дотриманні відповідних норм мови.

Ще за життя Гюстава Флобера відбулося ознайомлення українських читачів з його творчістю саме завдяки перекладам І. Франка. Завдяки йому у львівській газеті «Друг» були надруковані уривки з роману «Саламбо». Існує декілька варіантів перекладу і інших його творів, всі вони чимось схожі, а щось відрізняється в них. Перекладач дізнається власну мову ще краще, коли він перекладає. Коли ми пишемо власну роботу, наш вибір є менш обдуманим, більш мимовільним, принаймні у першому варіанті. Це наша природна лексика, яка впливає з нашого розуму. Коли ми перекладаємо, перед нами стоїть не наш власний вибір слова, а вибір іншого письменника, і ми повинні більш свідомо шукати правильні слова, за допомогою яких це передати. Саме тоді ми дістаємо всі так звані лексичні багатства з власної мови, сподіваючись знайти правильний еквівалент. Тож, проблема пошуку правильних еквівалентів та проблема необхідності застосовувати певну трансформацію у той чи інший момент поставали та будуть поставати перед перекладачами усіх поколінь. А отже ці проблемі ніколи не втратять свою **актуальність**. Інтерес до проблеми перекладацьких трансформацій з боку лінгвістів та їх висвітлення є в курсі теорії та практики перекладу вже традиційним. Такі лінгвісти, як Л.

Бархударов, В. Комісаров, І. Корунець, В. Карабан та інші, присвятили дослідженню перекладацьких трансформацій свої праці. Науковці Л. Науменко та А. Гордєєва надали класифікацію та визначення всіх видів трансформацій. Але питання виправданості застосування трансформацій при перекладі творів художньої літератури залишається в полі зору сучасних лінгвістів.

Мета данної роботи полягає в дослідженні того в яких випадках та з якою метою використовуються лексичні та граматичні трансформації та аналіз доречності їх застосування на прикладах у перекладах творів Гюстава Флобера.

Завдання цієї роботи:

1. Вивчивши лінгвістичну літературу з питань художнього перекладу, з'ясувати специфіку термінів «художній переклад», «перекладацькі трансформації» та інших, а також доповнити знання про основні лексичні, граматичні та синтаксичні трансформації у перекладі.
2. Дослідити на прикладах із творів доцільність використання тієї чи іншої трансформації
3. Визначити складні моменти в перекладі художніх текстів та шляхи їх подавання

Об'єкт дослідження – тексти оригіналів та перекладів романів Гюстава Флобера.

Предмет дослідження – лексичні, граматичні та стилістичні трансформації під час перекладу художніх текстів.

Методи дослідження: метод порівняння (текст оригіналу з перекладом на українську мову), описовий метод, метод контекстологічного та компонентного аналізу, аналіз і синтез теоретичного матеріалу, кількісний метод, метод суцільної вибірки.

Наукова новизна : незважаючи на відносно молодий вік теорії перекладу або іншими словами перекладознавства як науки, нині існує безліч робіт, присвячених перекладацьким трансформаціям. І це не дивно, оскільки цей аспект є одним з центральних, і знання його теоретичних основ надзвичайно важливо в роботі будь-якого перекладача.

Однак слід зазначити, що фахівці в галузі теорії перекладу так до цих пір і не прийшли до спільної думки щодо самої суті поняття трансформації.

Цим і пояснюється велика кількість класифікацій, запропонованих вченими, що відрізняються одна від одної. Тож в даній роботі представлений огляд класифікацій від різних авторів та удосконалено опис деякі окремих прийоми перекладацьких трансформацій, що були використанні для досягнення певного ефекту при перекладі творів Гюстава Флобера.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані в роботі результати є певним внеском до загальної теорії художнього перекладу. В процесі вивчення предмету дослідження було одержано результати, які можна використовувати у викладанні практичного курсу перекладу у вищій школі.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів з висновками до кожного з них, висновків до всієї роботи, двох списків використаних джерел та резюме.

РОЗДІЛ 1 ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД ТА ТРАНСФОРМАЦІЇ

1.1. Становлення художнього перекладу як окремого виду перекладацької діяльності

Художній переклад є інструментом культурного освоєння світу, який сприяє розвитку міжкультурних взаємовідносин між представниками різних націй та збагаченню спадщини світової літератури. Згідно висновках зроблених Т. Казаковою [47] художній переклад поділяється на окремі підвиди, залежно від того до якого жанру літератури належить певний твір. До них відносяться: переклад поезії, п'єс, сатир, комедій, переклад прозаїчних творів та інших жанрів літератури. Однак, цей поділ є умовний, адже кожен твір, який належить до того чи іншого жанру художнього твору тим чи іншим чином впливає як на перекладацький процес як такий, так і на власне результат. Лише в середині ХХ ст. в галузі радянського в тому числі і українського перекладознавства дослідники почали виділяти як певний різновид перекладу власне художній переклад. Одне із основних питань, яке виносилося на обговорення, було до якої лінгвістичної сфери віднести художній переклад: до літературознавства чи до лінгвістики. На перших етапах філологи відверто критикували ідею того що художній переклад має бути включений до сфери дослідження лінгвістичної теорії перекладу. Інші дослідники, зокрема О.М. Фінкель, автор першої монографії у сфері перекладознавства – «Теорія і практика перекладу» [48], дотримувалися думки, що художній переклад є не що інше, як відтворення тексту вихідної мови цільовою мовою. Саме цей дослідник наголошував на тому, що переклад тісно пов'язаний спершу з лінгвістикою та стилістикою, а пізніше – з лінгвостилістикою. Саме завдяки таким видатним перекладознавцям як Г.П. Кочур, Ю.О. Жлуктенко, В.В. Коптілов, О.І. Чередниченко та інших відбулося виокремлення перекладознавчої сфери дослідження як окремої комплексної філологічної галузі міждисциплінарного характеру, що базується на мовознавчій і літературознавчій теорії перекладу. Більшість дослідників цієї

проблеми вважають, що переклад художніх творів відрізнявся від інших жанрових видів перекладу тим, що завжди перед перекладачем поставав ряд проблем і питань які необхідно було вирішити, задля того, щоб передати всю красу мови оригіналу. Серед них можна виділити наступні: неможливість дослівного відтворення мови оригіналу та збереження в художньому перекладі змісту і форми першотвору одночасно; для роботи над літературним текстом необхідні знання про застосування різноманітних перекладацьких прийомів. Літературознавча теорія перекладу стала теоретичною основою для художнього перекладу та націлена на вирішення історико-літературних завдань.

1.1.1. Основні проблеми та вимоги.

З плином часу було сформовано основні вимоги щодо якості виконаного художнього перекладу, а саме [3]:

1. Достовірність і точність викладу думок автора. Перекладач зобов'язаний донести до читача повністю всі ідеї автора. Водночас мають бути збережені всі характерні риси стилю автора, нюанси і відтінки вираження його ходу думок. Перекладач не має право доповнювати висловлювання чи пояснювати те, що хотів сказати автор. Ці та інші порушення вимог до якості перекладу є спробою спотворення тексту оригіналу.
2. Переклад тексту оригіналу має виконуватися у стислій формі, уникаючи багатослівної передачі основного змісту тексту та надаючи перевагу лаконічній формі висловлювання.
3. Переклад має чітко відображати основні ідеї автора, бути лаконічним та стислим. Однак, така передача смислу не має шкодити ясності викладу думки, легкості її розуміння. Також варто приділити увагу на простоту викладення думок. У цьому разі слід уникати складних і двозначних оборотів, що ускладнюють сприйняття.
4. Мова перекладу має відповідати загальноприйнятим нормам літературної мови. Перекладач має сконцентрувати свою увагу на тому щоб якісно відтворити характерні особливості мови оригінала мовою перекладу, так щоб

читачу не впадали в око іншомовні синтаксичних конструкцій, адже основною характеристикою художнього твору є естетичне оформлення думок автора. Спостерігаючи за історією виокремлення художнього перекладу як окремого підвиду, спочатку постає одна проблема, якою полягає в тому, що переклад як такий сприймався дуже однобоко та посередньо. Так було виокремлено дві основні функції перекладу, а саме: інформативну та орієнтовну на творчість[12]. В рамках національно-літературного процесу переклад виконував посередницьку функцію, тобто основною вимогою була адекватна передача цінностей іншої національності. Завжди існувало декілька питань про те як потрібно перекладати - “достовірно і некрасиво” чи “вільно і красиво” та з приводу того що важливіше відтворити стиль автора чи дати можливість перекладачу виступити в ролі співавтора твору? Розглядаючи це питання, багато дослідників сходяться на думці що неможливо уникнути впливу стилю перекладача на стиль автора. Тож, в такому випадку вони радять перекладачам перед тим як взятися за певний художній твір, проаналізувати чи збігається стиль перекладача зі стилем автора першотвору. Якщо так, тоді мала ймовірність того що виникне конфлікт між уявленнями перекладача та автора першотвору. Переклад художньої літератури тісно пов'язаний з літературною діяльністю в країні мовою якої здійснюється переклад, з тим наскільки спроможні люди в цій країні відреагувати та засвоїти певним чином літературне явище іншомовної країни. У цьому випадку постає питання чи співпадає контекст та умови за якими писав автор з тим які наявні у перекладача.

В ході дослідження було встановлено, що вміння правильно інтерпретувати текст є основною вимогою серед тих які постають перед перекладачам художнього тексту. Це поняття включає в себе досвід і талант розуміння, тлумачення та пояснення текстів. За для розвитку цих вмінь перекладач має якомога глибше зануритись в текст, його приховані значення та постійно збагачувати свої знання, розвивати свою загальну начитаність, примножувати свої знання у сфері культурних та історико-національних традицій та

збільшувати свій словниковий запас обох мов, з якими він працює. Загалом, кожен з нас розуміє що таке процес інтерпретації, адже стикався з ним у повсякденному житті, під час щоденного спілкування, однак у вузькому сенсі це слово вживається тоді, коли виникає потреба виявити неочевидні значення тексту, які не лежать на його поверхні. Отже, в перекладознавстві використовується саме останнє, вузьке значення цього слова. Труднощі перекладу тісно пов'язані зі труднощами розуміння тексту. Загалом, як зазначає відомий італійський письменник і філософ Умберто Еко [2] є три рівня розуміння тексту. Сюди входить вміння розуміти через прочитаний текст те, хотів сказати його автор; зміст самого тексту, незалежно від намірів автора та вміння спіймати текст через призму читачів.

1.1.2 Художній переклад та національна література. Розвиток теорії перекладу.

Як вказано у наукових працях багатьох дослідників, художній переклад обумовлений не лише об'єктивними факторами, але й суб'єктивними. Через те що мовні системи різних країн дуже сильно різняться одна від одної досить важко зробити абсолютно точний переклад, передавши точний зміст оригіналу та не втративши певного об'єму інформації. До того ж художній переклад є вкрай важливим для сучасної літератури. Адже виконує посередницьку функцію у вигляді передачі основного змісту тексту оригіналу у тексті перекладу. Історія українського художнього перекладу тісно пов'язана з історією української культури та нації. І це притаманне не лише українській нації а і іншим, як то фінській, індійській, ізраїльській та інших культурам. Ось, що, приміром, пише сучасна фінська дослідниця Р. Ойттінен [27]: «Протягом шестисот років шведського і ста років російського панування фінська культура була вдома на задвірках. Хоча люди загалом розмовляв по-фінському, його літературною мовою була шведська. У XIX столітті стало очевидним, що фіни досягнуть цивілізованого статусу лише тоді, коли фінська мова стане мовою літератури, уряду і торгівлі. Почали із перекладу книжок для дітей, і перекладна дитяча література започаткувала національну літературу.»

До речі, у Росії Петровська доба у XVIII ст охарактеризувалась тим, що за допомогою перекладної літератури стала розвиватись національна. Доповідь Ф.Шлайєрмахера “Про різні методи перекладу” [50] посприяла розвитку теорії перекладу. У своїй доповіді автор наголошує на складність віднайти належні відповідники в лексиці, морфології, синтаксисі. Так, він запропонував три ступені наближення перекладу до першотвору. На першому етапі відбувається створення підрядника, тобто переказу тексту своїми словами. Цей етап називається парафраз. Другий етап, який називається імітація, полягає у відтворенні того самого впливу автора на читача як у тексті оригіналу у тексті перекладу. На третьому етапі відбувається власне переклад з урахуванням першого і другого етапу та беручи до уваги часову та культурологічну відстань перекладу від оригіналу. Як зазначає Шлайєрмахер існує необхідність різних перекладів одного й того ж твору, бо кожний переклад матиме щось вдаль, чого не має інший. Однак, варто зазначити що кожний період розвитку художнього перекладу в Україні має свої закономірності.[5]

1. І. Франко каже, що «добрі переклади важких і впливових творів чужих літератур у кожного культурного народу, починаючи від старинних римлян, належали до підвалин власного письменства». Це справді одна з історичних закономірностей.

2. Національна література збагачується за допомогою художнього перекладу. Таким чином відбувається освоєння та привласнення літератур. Так, наприклад вірш:

«...Під ним блакить ясніша неба,

Над ним проміння злотом б'є,

йому ж, свавольцю, бурі треба,

Неначе в бурях спокій є,» — спершу здається, що це просто український вірш, однак варто зазначити, що автор його Лермонтов, а перекладач Старицький.

Однак у цьому випадку вірш все одно передає настрій, світогляд незалежно від того, хто його створив і яким способом, надихнувшись вже написаним твором

чи безпосередньо з навколишньої дійсності. Тільки внутрішні якості твору обумовлюють його вплив на читача.

3. Художній переклад та національна література тісно співпрацюють одна з одним. За допомогою них розвивається та збагачується мова, культура, передаються поняття та знання одного народу іншому. Таким чином інша мова збагачується різноманітними засобами вираження думок. Передаючи іншомовний образ перекладач намагається відтворити його засобами своєї мови, використовуючи вже винайденні чи власно створенні художні засоби, крилаті слова, переносні значення. Він передає емоційне оснащення тексту оригіналу, стиль та намір автора.

4. У кожній мові є свій потенціал до розвитку. Саме художній переклад створює умови для сприймання мистецьких багатств інших народів, для передачі їх зусиллями письменників оригінальних і перекладних жанрів. Інакше не було б розвитку а ні мовних ресурсів, а ні молодих культур. Тож, тільки за допомогою творчості відбувається примноження та збільшення літературної мови будь-якого народу.

5. Буквальний переклад однозначно впливає на саму літературну мову. Створюючи велику кількість неоднозначних та не чітко виражених за смыслом слів, перемішених, гібридних форм слів, що надає певних ознак жаргону. Все починається з того як один перекладач в якомусь тексті вирішив залишити неперекладним одне лише російське слово. У цей момент, прочитавши його переклад, його колега теж переніс це слово з російського в український текст, і ось уже ви чуєте його у повсякденному житті з уст якогось українського діяча, а згодом це слово з'являється вже в українському словнику, хоч українські культурні діячі і їх діти, як і все їх оточення, не перестали називати обору оборою, загороду загородою і стігло стіглом. Так ви ввели в літературну мову німе, незнайоме для населення, ні з яким українським коренем не зв'язане, беззначне слово. І не випадково ввели, а виходячи з певних засад, отже, не одине це слово лежить на вашій совісті, а ще й декілька гібридів типу закати, розтріпати. А ваш же колега працює у цьому ж напрямі. Так ви спільними

зусиллями, переводячи художні цінності братніх літератур, плюндрує українську мову. Ви думали, перекладаючи книжку, що мова її буде мовою тільки тієї книжки, але ми переклали тисячу книг, і мова наших перекладів стала у значній мірі українською літературною мовою, бо не може тисяча книг не позначитися на літературній мові. [14]

Загалом, деякі дослідники виділяють два етапи перекладу, які йдуть один за одним у автоматично швидкому темпі. На першому етапі відбувається аналіз, сприймання інформації. Тут перекладач розглядає кожну лексичну одиницю у контексті, співвідносить її з іншими одиницями. На другому етапі - синтез або власне переклад. Зараз вже перекладач проводить, у максимально короткий період часу, відбір лексико-граматичних одиниць з мови, на яку ведеться переклад. Він не лише займається пошуком еквівалентів, а й швидко знаходить близький за значенням відповідник. Видатний український мовознавець, перекладач, теоретик перекладу, член Національної спілки письменників України (від 1974), В. Коптілов зумів сформулювати визначення поняття перекладу з урахуванням як літературознавчих, так і лінгвістичних чинників, визначивши його як процес, «в якому перекладний твір зберігає ідейно-образну структуру оригіналу іншомовного літературного твору і виступає як його семантико-стилістична паралель» [3]. Саме з діяльністю цього вченого пов'язаний новий етап українського перекладознавства, той час коли розвинулась широка розгалужена система знань. В. В. Коптілов розробив свою класифікацію галузей перекладознавства, їх мету та завдання. Вона включає в себе: загальну теорію художнього перекладу; часткові теорії перекладу та видові теорії перекладу. Відповідно сфери дослідження цих галузей такі:

- Перша вивчає загальні закономірності (психологічні особливості перекладацької діяльності, етапи перекладу, обґрунтування філософських основ перекладу, формування засад наукового аналізу перекладу — безвідносно до конкретної пари мов);

- Друга досліджує ефективні прийоми відтворення оригіналів конкретної іноземної мови у матеріалі рідної мови;
- Третя узагальнює досвід художнього перекладу певного виду літератури — прози, поезії та драматургії;

Не зважаючи на нерівномірність розвитку національних літературних мов, під час перекладу художніх текстів постають такі логічні запитання: чи можуть автор і герої книги, написаної в далеку від нас епоху, розмовляти сучасною мовою? Чи не винекне таким чином розрив між формою і змістом, що може зашкодити художньому творові? Адже кожна епоха має свій об'єктивно-історичний зміст, породжені ним наміри автора та емоційне забарвлення твору і відповідний спосіб їх мовного втілення. Тож іноді висловлювалися пропозиції при перекладі твору, скажімо, XVIII ст. відтворити його мову в дусі української мови XVIII ст. Однак, ці наукові пропозиції та переживання виявилися недоцільними та непридатними для використання в перекладацькій практиці[20]. Тож сприймаючи мову Сковороди як архаїчну, а в той час як сучасний же француз не відчує застарілості мови Вольтера, все ж таки не можливо почати перекладати Вольтера мовою Сковороди, адже славнозвісний французький сатирик не наблизиться до нашого читача, а віддалиться від нього. Що ж стосується античної літератури, то її, згідно з наведеними пропозиціями, взагалі не можна було б перекладати: адже української мови в цю епоху ще не існувало.

1.2. Загальна характеристика перекладацьких прийомів

Однією із особливостей художнього тексту є використання специфічної лексики, як наприклад: епітети, порівняння, метафори, авторські неологізми, повтори фонетичні, морфемні, лексичні, синтаксичні, гра слів, що базується на багатозначності слова чи поживавлення його внутрішньої форми; іронія, імена і топоніми, «що говорять», а також синтаксична специфіка тексту оригінала та діалектизми. Для розкриття та відтворення у перекладі авторського задуму мають ураховуватися як суб'єктивні чинники (картина світу автора, до якої

входять концептуальна, національна, ціннісна, мовна картини світу), так і суб'єктивні, а саме загальний стан розвитку літературної мови певної епохи, ідейно-композиційне оформлення літературного твору тощо. Отже, цілесне сприйняття твору залежить від того які трансформації використав перекладач, які мовні та художні засоби використав. Перекладач, ніби співтворець який передає реалії оригінального тексту за допомогою реалії перекладу.

Трансформації у перекладі зумовлені й об'єктивними відмінностями між мовними та культурними одиницями, і суб'єктивними чинниками, як-от індивідуальне бачення перекладача.[29] Основною метою застосування трансформації є за для того, щоб усунути буквалізм та інтерференції мови оригіналу при перекладі. Науковці наголошують на тому, що роблячи перекладацький аналіз варто визначити характерні риси авторського стилю, та ознайомившись з творчістю автора визначити його домінанти. Отже, виникає проблема, що не всі елементи форми і змісту можна відтворити з точністю. З ними відбуваються певні трансформації:

- Деяка інформація не відтворюється, а просто відкидається.
- Деякий матеріал проходить певні зміни і подається не у його автентичному вигляді.
- Може додаватися нова інформація, відсутня в оригіналі.

З розвитком лінгвістичної теорії перекладу стало відомо про такий перекладацький прийом, як трансформація, що ввійшов до арсеналу перекладацьких засобів досить давно. Перекладацькі та мовознавчі проблеми тісно пов'язані між собою. Тож спершу лінгвісти приділяли особливу увагу дослідженню співвідношень одиниць двох мов та доцільності застосування перекладачем тих чи інших перекладацьких прийомів, що забезпечать правильний вибір варіанту перекладу. Як зазначає В. Комісаров [4], французькі вчені Ж.П. Віне та Ж. Дарбельне у своїй праці «Зіставна стилістика французької й англійської мов» (1958), заклали основи для опису трансформацій. Американський лінгвіст Ю. Найда доповнив ці дослідження, описавши такі види трансформацій як додавання, перестановка та

опущення. Багато дослідників сходяться на думці, що найкращим чином зроблені ті переклади, які зазнали певних змін порівняно з текстом оригіналу. Адже метою створення перекладу є створення аналогічного за формою і змістом оригіналу тексту. За для збереження точності такі зміни мають бути обмежені в кількості. У світовому перекладознавстві наприкінці 80-х років минулого століття відбувся так званий “культурний переворот” про який були написані праці С. Басснетт, А. Лефевра, Г. Турі. Він був пов’язаний зокрема з утвердженням когнітивного підходу до вивчення мови та з дискурсивним переворотом, суть якого полягає в усвідомленні того, що інтерпретація змісту мовлення великою мірою залежить від індивідуально-психологічних та соціально-культурних чинників дискурсу. Функції перекладу в цільовій культурі стали основною темою перекладознавчих досліджень порівняно з лінгвістичними особливостями текста-джерела.

На думку В.В. Сдобников і О.В. Петрова[39, с 38] є певні характеристики які притаманні лише художнім текстам, порівняно з інформативними текстами. Перш за все, вони виділяють особливий спосіб опису дійсності, мету, характер та спосіб передачі інформації. Так, спосіб опису дійсності представлений у вигляді образу, тоді як мета полягає в тому що, крім естетичного впливу, спонукати читача до домислення та формування ставлення до змісту. Серед інших характеристик, вони виділяють : високий ступень образності та національно-культурної обумовленості, композиційну різноманітність, самодостатність та смислову єдність, за допомогою яких кожен художній твір впливає на думки, почуття та уяву читача та обумовлює множинність його прочитань та тлумачень.

1.2.1. Класифікація трансформацій

За для отримання в результаті семантичної еквівалентності вихідного тексту і тексту перекладу використання буквального перекладу є недоречним. Тож, для досягнення цієї цілі використовується корпус різноманітних перекладацьких перетворень та трансформацій. Суть яких полягає в зміні формальних (лексичні або граматичні трансформації) або семантичних (семантичні трансформації)

складових частин вихідного тексту при збереженні інформації, призначеної для передачі. Загалом, науковці виділяють три групи трансформацій. Так, Р.К.

Міньяр-Білоручев [5] називає наступні види: лексичні, граматичні, семантичні.

1) лексичні трансформації: генералізація і конкретизація;

2) граматичні трансформації: заміна частин мови і членів речення, об'єднання речень або їх членування;

3) семантичні трансформації: синонімічні, метафоричні заміни, логічний розвиток понять, антонімічний переклад.

Тоді як А. Фітерман та Т. Левицька виділяють інші три типи перекладацьких трансформацій: 1. Граматичні трансформації. До них науковці включили:

перестановки, опущення і додавання, перебудови та заміни пропозицій. 2.

Стилістичні трансформації. Сюди належать: синонімічні заміни словоформ, частин мови, членів речення чи речень певного типу, описовий переклад,

компенсація та інші види заміни.[42] Також, А. Фітерман та Т. Левицька

називають випадки коли необхідно застосовувати трансформації. Так, вони виділяють моменти, коли при перекладі відсутня еквівалентна форма

висловлення а також з метою досягнення максимальної адекватності перекладу.

Серед інших відмінностей, які провокують використання перекладацьких трансформацій вони називають те, що в різних мовах лексичні одиниці

займають різне положення та мають різну значимість, а також граматичне

значення. Говорячи про граматичні категорії, при порівнянні двох мов перше що привертає увагу це різниця у кількості граматичних одиниць та засобів їх

вираження.

Отже, до лексичних трансформацій входять: заміна і додавання, конкретизація і генералізація. А. Швейцер вдало охарактеризував ці типи трансформацій таким

чином[22]:

1. Під конкретизацією розуміється заміна слова чи словосполучення

вихідного мови з ширшим значенням словом чи словосполученням мови

перекладу з значно вужчим значенням

2. Генералізація – це заміна одиниці мови оригіналу, яка має вужче значення, одиницею мови перекладу з ширшим значенням, тобто трансформація, протилежна конкретизації. Відповідність, яка утворюється, виражає родове поняття, яке включає до свого складу вихідне видове поняття.
3. Заміна реалій це спосіб перекладу який характеризується встановленням відношення еквівалентності між словом оригіналу, яке передає видове поняття - реалію, і словом в мові перекладу, що називає відповідне родове поняття
4. Конкретизація і генералізація зазвичай супроводжують одна одну. Одна із причин їх застосування це необхідність перекладу французьких слів з широкою семантикою, які не мають прямих відповідників в українській.

Сучасна теорія та практика перекладу підтримує висновки які зробили Р.

Левицька та А.М. Фітерман в книзі "Проблеми перекладу", щодо того які причини спонукають перекладачів використовувати лексичні трансформації.

Так, вони виділяють різницю у смисловому обсязі слова та відсутність у мові перекладу словарного відповідника тому чи іншому слову оригіналу. Зазвичай, можна зустріти співпадіння у першому лексико-семантичному варіанті, в їх основному значенні, тоді як надалі наводяться різні лексико-семантичні варіанти цих слів, бо розвиток значень цих слів йшов різними шляхами. [13]

Наприклад, французькому слову «sombre» відповідають два українських слова:

1. темний, 2. сумовитий; 3. похмурий. Тому перекладачеві доводиться робити вибір. У кожній мові є свої типові норми сполучуваності. Кожна мова може породжувати нескінченну кількість нових поєднань, зрозумілих для людей, що говорять на ньому і непорушуючи його норм. У кожній мові існує велика кількість звичайних, сталих традиційних поєднань, які не співпадають з відповідними поєднаннями в іншій мові. Щодо іншої причини, то як приклад можна навести той факт, що у деяких африканських мовах відсутні слова, які позначають назви пір року. Замість цього вживають вислів: „Час, коли тепло” і „Час, коли холодно”. Тому перекласти слово „весна” на ці мови є просто неможливим.

Л. Бархударов, Л. Латишев, Т. Левицька, А. Фітерман, В. Комісаров, Я. Рецкер це перелік далеко не всіх науковців які досліджували та наводили різноманітні класифікації лексичних трансформацій. Так, Л. Латишев виділяє такі лінгвістичні трансформації, як лексико-семантичні заміни – конкретизація, генералізація, смисловий розвиток або модуляція; антонімічний переклад; цілісне перетворення. Я. Рецкер вказує на те, що, не завжди можна класифікувати кожний приклад перекладу через переплетення категорій. Загалом виділяють сім різновидів лексичних трансформацій: диференціація; конкретизація; генералізація; змістовий розвиток; антонімічний переклад; цілісне перетворення; компенсація втрат у процесі перекладу. Крім зазначеної вище конкретизації існує її певний підтип – експресивно-емоційна конкретизація. Зіставлення перекладів з різних мов показує, що часто замість нейтральних слів мови-джерела у перекладі з'являються експресивно забарвлені слова мови перекладу. Поряд з більш яскраво вираженою експресивністю, українська лексика вирізняється і більшою конкретністю. Однак вибір еквівалента перекладу часто має узгоджуватись з виразністю сусіднього слова чи широтою контексту. Цей процес називається “експресивно-стилістичне узгодження.”[38] Навіть у паралельних словниках можна бачити зафіксовані експресивно-емоційні відповідники в мові перекладу. У більшості випадків застосування прийому експресивної конкретизації у перекладі сполучується з експресивним узгодженням. У класифікації Л. Бархударова перекладацькі трансформації розрізняються за формальними ознаками: перестановки, додавання, заміни, вилучення (або випущення)[12]

1.2.2. Характеристика різних типів трансформацій. Приклади використання.

Зупинемося на більш детальній характеристиці цих типів трансформацій. Таким чином, антонімічний переклад полягає у використанні у перекладі заперечної форми замість стверджувальної і навпаки (формальний/мовний антонімічний

переклад) або шляхом використання протилежного поняття у перекладі (контекстуальний антонімічний переклад)

В. І. Карабаном виділяє такі види антонімічного перекладу[54]:

1. Негативація використовується у тих випадках коли в мові оригіналу слово або словосполучення вживається без формально вираженого суфікса або частки заперечувальної семи замінюється в перекладі на слово з префіксом не- або словосполученням з часткою не
2. Позитивація використовується у тих випадках коли в мові оригіналу слово чи словосполучення має формально виражену заперечувальну сему замінюється в перекладі на слово або словосполучення, які не містять вираженого негативного компонента. Часто така заміна вимагає й інших перетворень у реченні
3. Анулювання двох наявних у реченні негативних семантичних компонентів

Говорячи про прийом компенсації, більшість вчених сходяться на думці, що це одна з найбільш складних типів трансформації, і до того ж її вкрай важко охарактеризувати. У будь-якій мові є елементи, які неможливо передати засобами іншої мови, тому очевидна необхідність компенсувати втрату смислового і стилістичного порядку під час перекладу. Тож в процесі перекладу бувають такі випадки коли смислове значення або стилістичний відтінок передається не там, де він виражений в оригіналові або не тими засобами, якими він виражений в оригіналові. Таким чином відбувається процес компенсації. Варто додати що таким шляхом компенсуються іронія, гумор, каламбур, або емоційні висловлювання. . Пітер Форсетт характеризує компенсацію, як "... можливість не втратити значення повністю, використовуючи в тексті перекладу елементи іншого порядку". За словами Луїзи М. Хейвуд[39] з Кембриджського університету "ми повинні пам'ятати, що переклад - це не просто перенесення слів з однієї мови в інший, це також перенесення культур", який наявний у всіх видах перекладу. Це відхід від максимально дослівного перекладу, який включає в себе заміну елементів,

коріння яких знаходяться в культурі мови перекладу. Перекладач здійснює пошук місцевих особливостей за для передачі іноземних, і, як наслідок, саме від цього залежить успішність роботи.

Описовий або пояснювальний переклад, іншими словами "дескриптивна перифраза", передбачає вираження явища, предмета, особи, реалії не шляхом безпосереднього еквівалента а описовим способом їх характерних рис. Так, на думку С. Влахова і В. Флорина, "опис, пояснення, тлумачення" є підвидом (разом з родовою та видовою відповідністю, функціональним аналогом) приблизного перекладу, що "як підказує сама назва, не є адекватним, передає зміст відповідної одиниці не повністю, а що стосується національного й історичного колориту, то про нього читач може здогадуватися, лише якщо митець-перекладач зумів підказати це своїм вибором засобів вираження". [9]

Хоча є один недолік цього методу – емоційне забарвлення та колорит данного слова часто втрачається, через те що замінюється конотативне значення. Науковці сходяться на думці, що цей метод краще використовувати у тих випадках коли не має можливості транскрибувати або передати це поняття іншим чином. За допомогою пояснення можна передати значення будь-якого безеквівалентного слова оригіналу в перекладі. Проте варто бути уважним щодо того чи не забагато місце займає це слово у перекладі. Адже може виникнути нагромадження та багатослівність тексту перекладу. Тому найбільш успішно цей спосіб перекладу застосовується в тих випадках, де можна обійтися порівняно коротким поясненням. Так у наступному прикладі ми бачимо як відбувається заміна частини мови, тобто інфінітив передається за допомогою іменника, який до того ж доповнюється описом, а значення неозначеного артикля передається умовним способом. *Chaque jour le père Pons venait nous voir sans nous camoufler les difficultés qu'il avait à me dégoter un foyer d'accueil.* – *Отець Понс провідував нас щодня. Він не приховував труднощів, на які наражався в пошуках сім'ї, що прийняла б мене.* Таким чином було підкреслено невпевненість реалізації дії.

Ще один спосіб відтворення лексичних одиниць відбувається шляхом заміни її

складових частин – морфем чи слів – їх лексичними відповідниками у мові перекладу. Цей процес називається калькування. Особливість його полягає в тому що перекладене слово копіює структуру лексичної одиниці мови-джерела. Прикладом кальки в англійську мову можуть служити *standpoint* і *beer garden* від німецьких *Standpunkt* і *Biergarten*; *breakfast* від французького *déjeuner* (тепер в Європі це слово має значення "ланч", але зберігає значення "сніданок" в Квебеку)

Через різні мовні та мовленнєві відмінності французької та української мов та за для досягнення адекватності перекладу, перекладачі часто вдаються до транспозицій частин мови. Тож, у процесі перекладу відбувається перехід слова з одного лексико-граматичного класу або розряду до іншого. Під час повної транспозиції відбувається заміна частини мови до якої належить це слово. А під час неповної транспозиції цього не відбувається, адже вона пов'язана з міжкатегоріальними переходами при перекладі слова. Частиномовні транспозиції відображають системні взаємозв'язки різних лексичних одиниць під час перекладу текстів.[42] Найбільш поширеними в художньому перекладі є транспозиції іменників, дієслів, прикметників та прислівників, які згідно з комунікативно-функціональним підходом до мови є словами високого комунікативного рангу. Іменники транспонуються у дієслова, прикметники, прислівники та займенники; прикметники - в іменники, дієслова, прислівники, фразеологічні одиниці та модальні слова. Розглянемо наступне речення: *J'ai essayé ce feutre pour rire.* – *Я примірила той капелюх просто так, знечів'я, заради сміху.* У цьому реченні, інфінітив було замінено на іменник, через те, що іменна конструкція має більше семантичних відтінків, ніж інфінітивна. Не зважаючи на те що французьке "pour rire" можна було б перекласти дослівно: аби посміятися, «заради сміху» може означати «щоб посміявся той, хто вдяг капелюха» А отже «посміятися» стосується суб'єкта дії. Очевидно, цим можна пояснити використання перекладацької трансформації. Еквівалентом до інфінітива може також бути дієприкметник, як наприклад у наступному реченні: *Je peux t'affirmer que tu l'as confondu.* – *Переконаний, що ти його з*

кимось сплутала. Хоча, дослівний переклад данного речення також може бути: (Я) можу тебе переконати, що ти його з кимось сплутала. Але це його робить менш узуальним порівняно з французькою мовою. Також він може бути переєданий за допомогою прикметника: *Ne me fais pas payer des choses pour lesquelles je n'y suis pour rien.* – Не роби мене відповідальним за ті речі, до яких я не маю жодного стосунку. Тут, ми бачимо як інфінітив оригіналу функціонує у складі фактитивної конструкції, що й спричиняє данну трансформацію.

Виходячи з того, що прийменники у французькій мові часто реалізують втрачену функцію відмінкових закінчень, які були присутні у латинській мові, вони виконують дуже важливу роль, адже висловлюють залежність між словами. М. Гревіс стверджує, що[51]: «прийменник — незмінне слово, яке встановлює відносини підпорядкування між словами або фразами». Тож можливі їх транспозиції у прислівник (*être pour*) або в іменник (*le pour et le contre*), стають компонентами складних слів (*alors*, *dehors*). Прийменник, що стоїть на початку речення і втратив функцію зв'язку, перетворюється на віддільну частку. На базі прийменника *de* сформувалися артиклі *du*, *de la*, *des*. *De* виступає у деяких випадках, як заміник артикля, наприклад, при запереченні прямого додатку. Варто виділити випадки формування прийменників від інших частин мови: іменників (*chez*, *malgré*), прикметників (*sauf*, *plein*), дієприкметників (*vu*, *excepté*). Інфінітив з прийменником *à*, вжитий у функції обставини способу дії, виявляє подібність до герундія, тобто виражає дію, що здійснюється одночасно з дією головного предиката. В українському перекладі такий прийменниковий інфінітив відтворюється або за допомогою особової форми дієслова: *Les deux amis restèrent à se regarder en silence.* – Двоє друзів якусь хвилину мовчки дивились одне на одного, або однорідних присудків: *Je serais déjà assis dans l'avion à emmerder les hôtes.* – Я б уже сидів у літаку й надокучав стюардессам.

Часто при перекладі фразеологізмів, сленгу, усталених фраз можна спостерігати як відбувається заміна невідомого відомим, незвичного звичним. У наступних прикладах можна побачити саме цей процес, що називається

адаптацією: *abondance de biens ne nuit pas* - кашу маслом не зіпсуєш; *l'abîme appelle abîme* - прийшла біда - відчиняй ворота. Саме художні тексти характеризуються наявністю великої кількості прикладів цієї трансформації, адже такі конструкції часто збігаються за змістом, однак можуть мати різну стилістичну забарвленість, образну основу, нарешті, відрізнитися емотивною функцією.[45] Зазвичай автор використовує такі фразеологізми або усталені конструкції за для того щоб надати твору певного національно-культурного колориту, що значно ускладнює роботу перекладача, адже навіть наявність словникової відповідності не допомагає у вирішенні цієї проблеми.

Наприклад, сам по собі вираз "au temps du rois Dagobert" (дослівно: у часи короля Дагоберта) у принципі перекладається аналогічними українськими фразеологізмами, але з іншим словесно-образним складом: «за царя Гороха». Однак французький вираз будується на основі реального історичного образу, що може бути використане у вихідному тексті: *Il y avait beaucoup de nobles comme au temps du rois Dagobert*. Тож дане словосполучення є одночасно фразеологічним ("за давніх літ") і зберігає своє буквальне значення ("у часи короля Дагоберта"). Таким чином В процесі перекладу на українську мову неможливо скористатися відповідним еквівалентом "за царя Гороха", оскільки цей український образ не збігається з описаним поняттям "дворянина, благородної людина". Можливо, найбільш підходящим рішенням було б або дібрати якесь більше відоме для українського читача королівське ім'я (наприклад, "як при дворі короля Артура"), або піти шляхом спрощення та втрати виразності ("як у середньовіччя"). Хоча варто помітити, що в обох випадках втрачається значна частина інформаційної насиченості вихідної фразеологічної одиниці, у першу чергу, вірогідність культурно-історичних асоціацій, пов'язаних з нею.

Отже, кожна лексична трансформація має свої особливості, які має враховувати перекладач у своїй роботі. Звернувшись до ще одного дослідника художнього перекладу Т. Казакової та підводячи підсумки наведеної вище інформації можна виділити наступні правила лексико-семантичних трансформацій[47]:

1. Звуження значення використовується в тих випадках, коли початкова одиниця має високий ступінь інформаційної невизначеності і в значній мірі залежить від контексту. При цьому на практиці перекладається не стільки саме слово скільки конкретний варіант його значення в певному контексті.
2. Розширення початкового значення допускається в тих випадках, коли слово, що перекладається відрізняється більшою мірою інформаційної невизначеності, яка в достатній мірі упорядковується даним контекстом.
3. Опис значення початкової одиниці застосовується в умовах відсутності регулярної словникової відповідності або при незбігу змістових функцій відповідних одиниць в початковій мові і мові перекладу. Опис повинен бути коротким і в ідеалі наближеним своїми якостями до окремого слова або одиниці фразеології таким чином, щоб воно могло вживатися в тексті без штучної одиниці, і створюється в таких випадках за допомогою транскрипції, або калькування, коли це з яких-небудь міркувань не доречно в межах даного тексту.
4. Розглянуті перекладацькі трансформації, як зазначає В. Степанов, у «чистому» вигляді зустрічаються дуже рідко. Як правило, трансформації різних видів здійснюються одночасно, тобто поєднуються одна з одною. Саме такий складний комплексний характер перекладацьких трансформацій і робить переклад, а також його редакційне корегування складною та відповідальною справою. Перед перекладачем постають два завдання - перевірити переклад на наявність помилок, неточностей, але в той же час не порушити авторську манеру викладу інформації.

Провівши дослідження, можна сказати що граматичні трансформації є не менш складними порівняно з лексичними трансформаціями, адже включає в себе певні зміни, як синтаксичного так і морфологічного характеру, а інколи навіть повну перебудову речення. Хоча головний чинник який провокує використання цих трансформацій це відмінність у будові мов, бувають випадки коли граматичні трансформації виконуються по причині лексичних особливостей

висловлювання. Отже, виділяють дві головні причини граматичних трансформацій[59] : це відсутність формального граматичного відповідника в одній з мов та різниця у сфері застосування того чи іншого граматичного елементу. Перше на що повинен звернути перекладач при використанні цього типу трансформацій це:

- те яку синтаксичну функцію має речення,
- яке його лексичне наповнення та смислова структура,
- у якому контексті вжита ця конструкція та яку експресивно-стилістичну функцію воно виконує

Існує різні варіанти класифікацій граматичних трансформацій, адже граматичні нюанси настільки численні і специфічні, що завжди лишають місце для нового неочікуваного варіанту перекладу який має бути теоретично обгрунтований. Однак, сучасна теорія та практика перекладу наголошує на тому, що варто виділити чотири основних типи. Це заміни, перестановки, додавання, опущення.

Граматична трансформація яка може впливати як на морфологію так і на синтаксис це заміна. Так, прикладом цієї трансформації може виступати: зміна роду і відмінку іменника, перехід з однини до множини, заміна пасивної конструкції активною чи навпаки, заміна інфінітивної чи герундіальної конструкції підрядним реченням. Звернувшись до класифікації трансформацій Н. Федотовой [8], на думку якої суб'єктні трансформації можна поділити на три групи: якісні та кількісні трансформації і трансформації перегрупкування, можна зробити такий розподіл з урахуванням двох чинників:

- а) зміна порядку розташування членів речення при перекладі;
- б) зміна складу синтаксичної структури речення у перекладі.

Відтак, якісні суб'єктні трансформації полягають у тому, що елемент, який у вихідному реченні виконував функцію підмета, у перекладі змінює свою синтаксичну функцію на додаток, обставину, присудок або означення. У французько-українському перекладі найчастіше зустрічаються так звані суб'єктно-об'єктні перетворення, тобто заміна підмета на додаток, а також

зворотні трансформації. *Il développe alors des sentiments d'agressivité à l'égard du père mais en même temps il intériorise son autorité.* – Під його впливом виникає почуття агресивності щодо батька, але водночас він пригнює свої зазіхання... Однією з причин якісних суб'єктних трансформацій є невідповідність синтаксичних конструкцій французької та української мов. Наприклад, у наступному реченні представлена інфінітивна конструкція, що провокує зміну вектору дії та призводить до трансформації зміни синтаксичної функції елемента з підмета на додаток.

Le mot "femelle" fait lever chez lui une sarabande des images...

В його уяві зі словом «самиця» зринає ціле сонмище образів...

Cependant puisque l'équilibre production-réproduction réussit toujours à s'établir...

Хай би там як, але рівновагу «виробництво-відтворення» завжди вдавалося встановити...

Ще одним прикладом трансформацій є ті випадки коли в українській мові використовується зворотне дієслово з постфіксом «-ся», що відбувається під час зміни стану з активного на пасивний або навпаки у перекладі.

Diderot considère que leur infériorité a été en grande partie faite par la société. –

Дідро вважав, що саме суспільство значною мірою спричинилося до так званої жіночої неповноцінності.

У тих випадках коли підмет у вихідному реченні має обставинне значення відбувається заміна підмета на обставину. Ця трансформація є достатньо широко вживаною.

Le XVIIIe siècle aussi est divisé – У XVIII столітті суперечка тривала.

Elles apparaissent à la plupart des philosophes comme des êtres humains égaux à ceux du sexe fort.

Більшість філософів убачали в них людські істоти, рівні представникам сильної статі.

Крім того, під час перекладу деякі французькі дієслівні словоформи такі, як активний дієприкметник теперішнього часу та пасивний дієприкметник

теперішнього часу, відсутні в українській мові, зазвичай замінюються у перекладі на особові форми дієслів у складі підрядного речення:

L'autorité centrale saisie peut refuser son intervention lorsqu'il est manifeste que les conditions requises par la présente Convention ne sont pas remplies

Центральний орган опіки, який отримує заяву, може відмовитися виконувати свої обов'язки у випадках, коли ясно зрозуміло, що умови, викладені у цій Конвенції, не задовольняються.

В цих трансформаціях приймають участь всі частини мови, всі члени речення і всі синтаксичні конструкції, що і пояснює їх численність і різноманітність.

У процесі перекладу бувають такі випадки, коли з'являються нові лексичні елементи, як розкривають те, що в оригіналі виражено граматично. Таке додавання широкого застосовується при перекладі художніх текстів.

Розглядаючи таку граматичну трансформацію, ми повинні зауважити, що перекладач не має права щось додавати від себе до змісту тексту, що перекладається. Часто таку трансформацію можна спостерігати за межами тексту перекладу - в зносках, посиланнях, коментарях, які знаходяться поза текстом, що перекладається. Розглядаючи це питання, варто звернути увагу на те з чого складається смисл кожного тексту, а саме безпосередньо вираженої та не вираженої в поверховій структурі частин, які відповідно називаються експліцитна та імпліцитна частини. При перекладі ці частини часто взаємозамінюють одна одну, тобто переходять з однієї частини тексту оригіналу в інчу частину тексту перекладу. [68] Тому, коли йдеться про додавання як граматичну трансформацію, мають на увазі експліцитне вираження частини імпліцитного смислу оригіналу в тексті перекладу. З метою правильного відтворення смислу речення оригіналу, дотримання мовленнєвих і мовних норм, забезпечення більшої вмотивованості та зрозумілості перекладених слів використовується трансформація додавання, яка полягає у введенні в переклад лексичних елементів, що відсутні в оригіналі.

Опущення – вид граматичних трансформацій, протилежний додаванню. Мова йде про опущення в перекладі надлишкових елементів, які відносяться до

структури мови. Так, до лексико-граматичних заміни слід віднести переклад складеного інфінітивного присудка французької мови простим дієслівним предикатом, що супроводжується трансформацією опущення інфінітива або особової форми дієслова, що пояснюється зрозумілістю значення із оточуючого контексту: *Ton père avait passé quelques mois de sa vie à travailler dans cette tour.* – *Твій батько провів кілька місяців свого життя в цьому хмарочосі.*

(Прогулюючись містом, батько показує доньці хмарочос, де він працював.)

Говорячи, що він провів там декілька місяців свого життя, в наступній фразі він додає: *"Тобі не цікаво, що я в ньому робив?"* і пояснює, як він заробляв свої перші гроші. Очевидно, внаслідок наявності уточнення у подальшому контексті, перекладач опустил слово "travailler", хоча воно є одним із ключових пояснюючих елементів висловлювання.

Підсумовуючи все вище сказане про граматичні трансформації, можемо виділити наступні її характеристики. По-перше, зазвичай вона йде у зв'язці з лексичною трансформацією та по причині саме лексичних особливостей. У данному випадку перекладач має зосередитись на ретельному виборі форми слів, їх граматичних категорій. Граматичні відповідники між мовами різних систем у переважній більшості випадків можуть бути тільки функціональними. У іншому випадку акцент ставиться на вибір найкращого порядку слів.

Кваліфікований переклад починається зі стадії, коли іншомовне речення вже осмислене перекладачем, а отже, його граматичну структуру розкрито.[43] Під впливом різних факторів перекладач має звертатися до граматичних трансформацій, найважливіші з яких полягають у повній або частковій реконструкції речення, у заміні частин мови і членів речення у перекладі. Нерідко трансформація необхідна навіть при існуванні в українській мові аналогічної структури.

1.3 Особливості відтворення творчості Г.Флобера у перекладі

Кожний художній твір репрезентує в собі певну «мовну особистість» та «мовну картину світу», які взаємодіють одна з одною та транслуються у творі

у вигляді індивідуальної та творчої репрезентації. Розвиток теорії і практики художнього переклад тісно пов'язаний з літературознавством, адже кожен художній твір має на меті відтворення у мові перекладу художньо-естетичного впливу оригіналу. Тож, перед перекладачем постає не тільки множинність лексичних та граматичних елементів, що підлягають передачі і вимагають функціональної відповідності в іншій мові, а й якісна сторона перекладу, пов'язана з його адекватністю. На думку Д. Комісарова[52], художня література є мистецтво, яке визначається як мислення образами, а створення образів в художній літературі неможливе без мови.

Тож, перш ніж перейти до власне аналізу перекладів творів Гюстава Флобера варто приділити увагу стилю автора цього твору, визначити його ідеї та наміри, охарактеризувати засоби їх вираження. Один з найвідоміших його творів – це експериментальний роман «Виховання почуттів», де він свідомо руйнує класичне романне оповідання, покращує свій «об'єктивний» метод і підсилює роль стилю. Серед особливостей роману варто виділити наступні: ослаблення сюжетної лінії і фрагментарність оповіді, заміна традиційного героя на пасивного антигероя, ірраціональність мотивів персонажів, абсурдність реальності і, нарешті, прагнення до замкнутості художнього світу і навмисне підкреслення штучності форми.

Перераховані вище художні особливості прози Флобера відіграють особливу роль при перекладі роману на інші мови. Адже якщо форма оповіді стає важливіше формального сюжету і діючих осіб, саме їй має бути приділена основна увага перекладача, який повинен адекватно передати ефекти, до яких прагнув автор, засобами своєї мови. Однак слідом за французькою критикою первинна рецепція роману в Україні, включаючи і перші переклади, фокусувалися виключно на сюжетній стороні, а проблеми точності передачі стилю Флобера на українську мову виявилися не порушені. Тож, перекладачу необхідно звернути увагу на те якого ефекту хотів досягти автор. Наприклад, однією з особливостей відтворення комічного ефекту є переклад медичної термінології у звичайній побутовій ситуації: *Binet lui demanda une demie-once de*

sucre. Acide de sucre ? fit le pharmacien dedaignusement. Je ne connais pas, j'ignore, vous voulez peut-etre de l'acide oxalique. Таким чином Флобер хотів висміяти аптекаря, який хоче показати себе вище від інших.

1.3.1 Українська та російська мови як основний засіб поширення творів Гюстава Флобера.

У 1930 вийшов двотомник творів Гюстава Флобера, до якого увійшли переклад роману «Пані Боварі», здійснений з російської мови Ольгою Бублик-Гордон, і роман «Саламбо» в перекладі Максима Рильського. Як відмічають деякі дослідники, складністю написання цих перекладів було те, що в той час було поширене політичне напруження і навіть гоніння. Відомий український перекладач М. Москаленко зауважує [26]: "Починаючи з антиукраїнських погромів кінця 1920-х -початку 1930-х років і до другої половини 1950-х ниділа і теоретична перекладацька думка. Власне, художній переклад в Україні існував, і то у своїх високих виявах, завдяки подвижницькій праці кількох вцілілих майстрів: М.Рильського, М.Бажана, П.Тичини, Л.Первомайського".

До того ж, на вибір автора та першотвору для перекладу впливали деякі фактори, а саме:

1. місце того або іншого письменника у європейському та світовому літературному контексті
2. яку «славу», репутацію мав автор для широкого читача
3. політична орієнтація авторів
4. особисте уподобання видавця, перекладача, найближчого до видавця і перекладача літературного середовища

Крім того, у той же час розпочинається розвиток теорії перекладу. Так, О. Горький написав кілька невеликих заміток про художній переклад. Ці нотатки він передав К. І. Чуковському і доручив йому укласти перший опис принципів художнього перекладу. Таким чином, брошуру «Принципи художнього перекладу», що включала статті К. І. Чуковського і Н. С. Гумільова, видали для службового користування в 1919 р. А в 1930 р побачила світ книга «Мистецтво перекладу», вона була значно доповнена і дослідженнями А. В. Федорова

«Прийоми і завдання художнього перекладу». У 1931 р М. П. Алексєєв опублікував велику статтю «Проблеми художнього перекладу». За кілька місяців до початку Великої Світової війни було видано дві книги, які відіграли особливу роль у розвитку перекладознавства: «Високе мистецтво» К. І. Чуковського і «Про художній переклад» А. В. Федорова .

Гурток Урусова вперше задається питанням точності перекладів Флобера на українську мову. Не раз відзначаючи їх незадовільність і неповноту, Урусов підготував ряд неопублікованих статей спеціально для перевидання зібрання творів. Він детально вивчає художній метод Флобера, щоб знайти найбільш адекватний спосіб передачі його українською мовою: "Якщо коротко, метод цей може бути виражений так: внутрішнє життя дійової особи весь час ілюструється маленькими характерними фактами життя зовнішнього. Це інше витримано в одному стилі з навколишнім описом. Такий метод притаманний тільки дуже великим таланта, і головне в тому, що він вимагає величезних підготовчих робіт, етюдів та колекціонування фактів ". Дослідник протиставляє лаконічну і об'єктивну поетику Флобера українській літературі, якої, на його думку, властивий надмірна психологізм і суб'єктивізм, довгота стилю: "Що ж стосується до Флобера, то його мова виражається у простоті, яскравості епітетів, пластичної силі і музикальності ритму - що не можна не визнати класикою "

Як зазначає сучасний вітчизняний дослідник Тарас Кияк,[3] існують свідоцтва, що в 1930-х роках над перекладом «Пані Боварі» працював відомий український письменник, справжній знавець французької мови Валер'ян Підмогильний. Але, на жаль, як багато хто з української інтелігенції тих часів, він був розстріляний, і про подальшу долю перекладу роману Флобера нічого не відомо.

Перший в Україні переклад з оригіналу роману Флобера, здійснений Миколою Лукашем, інший геніальний український перекладач Григорій Кочур відзначив як «непересічне явище», а його автора назвав «феноменальним лінгвістом».

Інший український перекладач Анатоль Перепадя стверджував, що лукашевий

переклад «Пані Боварі» для молодих українських письменників має стати «школою стилю».

Загалом, кожен літературний твір Гюстава Флобера був перекладений неодноразово на українську та російську мови. У наступній таблиці можна побачити, що за радянські часи більшість перекладів робились на російську мову, часто вже перекладені твори були доповненні та відредаговані, та виходили друком кожні два роки. Були і такі випадки коли автор перекладу був невідомий. Все це свідчить про зацікавленість українських та російських читачів в творчому доробку письменника та актуальності художнього перекладу як такого.

Таблиця 1.1

Твір Г.Флобера	Переклад на українську	Переклад на російську
“La Légende de saint Julien l'Hospitalier” – «Легенда про Юліана Милосердного»	Василь Щурат, Львів 1891; Надія Кибальчич, Чернівці, 1914.	Іван Тургунев (1877, 1880, 1886, 1971, 1983, 1984, 1988, 1989) Анонімний переклад (1883 та 1899) Ієронім Ясінський (1896) А. Аненський (1908)
“Hérodias” – «Іродіада»	Марія Грушевська (1902)	Іван Тургунев (1877, 1880, 1896, 1971, 1983, 1984, 1988, 1989 + 10 вип.) Анонімний переклад (1884 та 1899) Ієронім Ясінський (1896) А. Аненський (1908, 1911) Микола Соболевський (1908, 1910, 1915)

“L’Éducation sentimentale” – «Виховання почуттів»	В харкові в 2004 році вийшов друком переклад Дмитра Паламарчука	Єлизавета Бекетова (1897) Віра Муромцева / Іван Бунін (1913, 1919)
“Un cœur simple” – «Проста душа»	Надія Кибальчич, (Чернівці, 1914) та невідомий перекладач (1890)	Декілька разів робився анонімний переклад (1882,1887,1888, 1899) Ієронім Ясінський (1896) А. Д. Р. (1899) Микола Соболевський (1908, 1910, 1915, 1934, 1935, 1937, 1939, 1947, 1953, 1956, 1959, 2000) Борис Зайцев (1912)

Варто зазначити, що у 1890 р. Франко видав у “Літературно-науковій бібліотеці” книгу із циклу “Три повісті” Г. Флобера. До збірки ввійшли три невеликі твори французького майстра слова: “Просте серце”, “Легенда про святого Юліана Милосердного”, “Іродіада”. Як можна побачити, найвідоміші його твори, які і на зараз входять у шкільну програму та викликають інтерес у багатьох читачів, у той час були не менш популярними та мали не один варіант перекладу особливо на українську мову. Як відомо, популяризацією літературних творів французьких, німецьких, англійських письменників займалися газети та журнали “Правда”, “Друг”, “Неділя”, “Діло” та ін. У продовженні цієї таблиці можна побачити що збільшилась кількість україномовних версій творчості Гюстава Флобера.

Продовження табл. 1.1

“Salammbô” – «Саламбо»	І.Франко переклав уривки твору у 1876; Остап Грицай (1920, 1924); Також у 1924 р. в «Чайці» вийшов	Анонімні переклади відбувались в 1882, 1884, 1888, 1890;
---------------------------	--	--

	друком переклад В. Чорного; 1930 р. переклад Максима Рильського	Михайло Енгельгардт (1898, 1902, 1903, 1904, 1912) Микола Мінський (1913, 1919, 1935, 1938, 1956 (2), 1961, 1971, 1982 (2), 1983 (3), 1884 (2))
“Madame Bovary” – «Пані Боварі»	У 1857 році, у той же час як виходить роман у Франції, був зроблений перший переклад цього твору. Автор невідомий. Згодом твір був знищений цензурою. У 1881 році переклад був перевиданий двічі. О. Бублик-Гордон (1930 р.);	Переклад твору без зазначення автора відбувався у 1857, 1858, 1881 (2) • Л. Г. (1895) • Аркадій Горнфельд (1896, 1914, 1928) • Олександра Чеботаревська / В'ячеслав Іванов (1913, 1919, 2004, 2010, 2012)
“La Tentation de saint Antoine” – «Спокуса св. Антонія»	Іван Белей (уривки, рукопис, 1877); Автограф записаний в загальному зошиті перед текстом перекладу, виконаним невідомою особою і підписаним «24/V Б.» (можливо, Белей).	Сергій Якубович (1879) А. І. Честакова (1906) Холлі / А. В. Чвиров (1907) Борис Зайцев (1907, 1913) Віра Муромцева / Іван Бунін (рукопис, близько 1914 р.)

Отже, творчість Флобера була і залишається цікавим об'єктом для творчості різних перекладачів. Виходячи з того що кожен твір сприймається читачами порізно, тому й перекладацьких прийомів та засобів відтворення одного і того ж само твору може бути величезна кількість. Однак, перекладач не варто забувати той факт, що за допомогою перекладу мови контактують,

взаємозбагачуються і змінюються. Художній переклад є особливим напрямком перекладацької діяльності, який являє собою письмовий переклад художніх творів з однієї мови на іншу. Основна складність художнього перекладу навіть не в тому, щоб передати сенс, а в умінні передати унікальний авторський стиль твору, естетику, множинність мовних засобів, а також атмосферу, гумор, характер і настрій, закладені в тексті. Перекладач несе відповідальність за те який вплив він робить не лише на власне мову, а й на культуру. Тому він має бути обережним обираючи ту чи іншу трансформацію, оцінюючи доцільність та необхідність її використання. Взаємодія між двома національними культурами має бути заснована на компромісі та взаємоповазі. Для цього перекладач має зосередитись на тому як адекватно передати культурно-історичне тло матеріалу, що безпосередньо впливає на читацьке сприймання образу автора, його намірів. Художнього перекладу відведена величезна роль. Людина пов'язаний з ним з самого дитинства і протягом усього життя (наприклад, казки Андерсена, братів Грімм, Шарля Перро стають відомі дітям ще задовго до того, як вони починають освоювати абетку і вчать самостійно читати). Читачів перекладів в принципі за статистикою значно більше, ніж тих, хто може читати тексти в оригіналі, особливо якщо справа стосується письменників і поетів, які пишуть не на найпоширеніших мовах. Крім того можна узагальнити, що окрім естетичної функції, переклад виконує дві інші важливі функції: надання певної інформації читачу та розвиток творчих здібностей у перекладача. Адже, здійснення художнього перекладу прози або поезії - це без перебільшення мистецтво, творча діяльність. Перекладач в цьому випадку - той же письменник, фактично заново пише книгу, знову створює її для читача, а для цього необхідно володіти неабиякими письменницькими здібностями і талантом.

Підводячи підсумки проведеного дослідження теоретичних джерел, варто зазначити, що становлення художнього перекладу як такого відбувалося у декілька етапів - від виокремлення його як окремого виду до створення та розвитку наукової літератури по цій темі. За цей час було сформовано багато

вимог до перекладача художніх творів та описано велику кількість перекладацьких прийомів. Важливим було і залишається те, як переклад художнього твору впливає на кльтуру. Адже завдяки перекладу відбувається загальнонародне збагачення духовності. Наприклад, це відбувається шляхом читання перекладів кращих художніх творів світової літератури – поетичних, прозових, драматичних і найперше відомих у світі авторів. Твори багатьох велетнів світового красного письменства виховували і продовжують виховувати високі моральні принципи, через герої молодь вивчає відповідні норми поведінки, манеру та етику, яку вони намагаються підлаштувати під себе. Автор та перекладач може досягти цього вплива на читача шляхом застосування певних художніх засобів та прийомів, які найчастіше вирізняють літературні тексти поміж інших. До них відносяться багатозначні слова які використовуються у реченнях різних типів і таким чином створюють образи. У цьому випадку перекладач має гармонійно відтворити лексичне та контекстуальне значення цих слів. Також автор може досягти цієї мети за допомогою стилістичних та синтаксичних засобів, як то метафори, метонімії, іронія, перифрази тощо, які передаються і в перекладі.

Отже, художньому тексті притаманні такі риси, як:

1. неодмінна естетична функція художнього тексту. Читання ткого типу тексту неодмінно викличе зворотню реакцію у читача, як то замилювання, вдоволення чи невдоволення, захоплення чи обурення діями створених письменником художніх образів. Завдяки образності тексту читач поза своєю волею втягується у всі складні перипетії сюжетних ліній і стає спостерігачем або співучасником подій, що змальовуються в тексті.
2. наявність великої кількості художніх засобів, історизмів, алюзій та гра слів
3. мова кожного персонажа в творі індивідуалізована, тому в тексті можуть зустрічатись діалектизми, жаргонізми, сленгізми та інша лексика
4. використання діалогічного й монологічного мовлення, що є основною формою викладу матеріалу.

Як вже зазначалось раніше, неможливо досягнути якісного та адекватного відтворення тексту першотвору без певних лексичних чи граматичних змін у ньому. Щоб правильно відтворити ту чи іншу одиницю, необхідно зрозуміти якого ефекту хотів досягти автор та що він для цього використав. У художньому творі часто зустрічаються епітети, які створюються на основі логічних та емотивних значень слова; гіперболи, метою яких є підкреслення певних рис або речей; гра слів, яка базується на взаємодії первинних та деривативних значень слів. Провівши аналіз літератури з теорії перекладу, перед нами постає узагальнене уявлення про те, що таке трансформації та як їх використовувати. З точки зору сучасного перекладознавства, перекладацькі трансформації становлять собою перетворення, які використовуються для переходу від мовних одиниць оригіналу до мовних одиниць перекладу, тобто представляють собою міжмовні трансформації. Перекладацькі трансформації зачіпають як форму, так і зміст мовних одиниць, тому є перетвореннями формально-семантичного характеру.

Загалом, ми виявили два основних типи перекладацьких трансформацій: лексичні трансформації (диференціація значень, конкретизація значень, генералізація значень, смисловий розвиток, антонімічний переклад, цілісне перетворення, та компенсація втрат в процесі перекладу); граматичні трансформації (перестановки, заміни, додавання, опущення). Отже, відтворюючи текст оригіналу, перекладач також має приділяти увагу граматичних особливостям та відмінностям у мові перекладу та мові оригіналу. Адже навіть у нейтральних реченнях часто не збігається структура речення та порядок слів у ньому. Тому перекладач має встановлювати в таких реченнях звичайний для мови перекладу порядок слів. Не менш частими є при перекладі заміни членів речення у мові перекладу. Кожна лексична чи граматична трансформація виникає з певних причин. Основними серед них, які виділяють багато вчених є: різниця у смислових значеннях багатозначних слів та сфері застосування граматичних конструкцій у мові перекладу та мові оригіналу, або взагалі повна відсутність необхідного за змістом еквіваленту чи граматичної структури.

Найчастіше при перекладі і зіставленні лексем спостерігається часткове відповідність - тобто, на одне слово у вихідному іноземному тексті доводиться кілька семантичних еквівалентів. Завдання ж перекладача вибрати той варіант, яких найбільш точно відобразить зміст перекладного і при цьому збереже художність тексту і його гармонійність.

Також крім знань самої мови, не менше обов'язковою умовою якісного перекладу є те, щоб перекладач був не з чуток знайомий з культурою і ментальністю тієї країни, тієї нації, з мовою якої він має справу. Адже, займаючись перекладом літературного тексту, важливо не тільки передати авторський задум, а й також створити правильне настрої його матеріалу, відобразити його стиль, світогляд і особливості авторського викладу.

РОЗДІЛ 2

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТВОРІВ Г.ФЛОБЕРА

Багато дослідників сходяться на думці, що художній переклад є одним із найскладніших видів перекладацької діяльності, адже перекладач має перед собою дві основні задачі: це передача денотативних значень та адекватну, повну передачу всіх конотацій та підтекстів, що мав на увазі автор.

Ефективна взаємодія мов і культур стає можливим при наявності адекватних перекладів художніх творів, однак підводячи підсумки досліджень історії перекладознавства, можна зробити висновок, що це не так вже й легко зробити. Переклад художніх творів вимагає проникнення в сутність роману, дослідження проблематики та характерів персонажів, розуміння авторської ідеї. Оскільки питання перекладу художніх творів на даний момент недостатньо досліджено і має певні притаманні риси, відмінні від інших видів перекладу, то дослідження передачі особливостей психологічних та реалістичних романів бачиться нам актуальним. Інше актуальне питання яке постає перед нами це проблема вивчення авторського стилю, яке полягає в дослідженні своєрідності і закономірностей поєднання мовних засобів, що утворюють стиль письменника як єдине ціле. З самого початку як тільки ви берете до руки різні варіанти перекладів книги Флобера «Education sentimentale» в очі впадає таке поняття як неоднозначні слова, що мають кілька перекладних еквівалентів відповідно до кількості їх значень. Тож з самого початку перед вами постає завдання та необхідність робити перекладацькі трансформації та віднайти відповідно до контексту еквівалент задля передачі основної ідеї автора назви цього твору. Відповідники неоднозначного слова називаються варіантними відповідниками. З точки зору перекладу, варіантний відповідник передає, як правило, якість одне значення слова вихідної мови, тобто кожний варіантний відповідник є перекладним еквівалентом якогось одного лексико-семантичного варіанта багатозначного слова. На практиці можна побачити такі випадки, коли варіантні відповідники слова подано в словнику та коли вони в словниках

відсутні частково або повністю. У першому випадку перекладач вирішує завдання вибору одного адекватного в даному контексті варіантного відповідника слова оригінала з кількох, поданих у словнику. Для цього перекладач повинен точно визначити в якому значенні вжито дане слово, після чого підібрати належний варіантний відповідник з тих, що наведені в словнику. У тих випадках, коли варіантні відповідники певного слова вихідної мови в словниках відсутні, перекладач спочатку також повинен точно визначити, в якому значенні вжито багатозначне слово, а потім уже перекласти його одним із способів перекладу слів.

Так, наприклад, французький заголовок «Education sentimentale» приховує в собі вихідну неоднозначність. Переклад «виховання почуттів» дещо звужує сенс, приглушує особливу флюберівську іронію. З французької можна було б перекласти як «сентиментальне (навіть «сантиментальне») виховання», як це запропонувала Ганна Енгельгардт. Ця назва з певною іронією передає авторський скептичний настрій щодо «сентиментальне виховання» за часів зовсім не сентиментальної, свавільної Липневої монархії, що йде до своєї загибелі — революції 1848 року. Однак з естетичної точки зору назва «Виховання почуттів» є більш вдалою та загальноприйнятою багатьма перекладачами цього твору. Тож на даний момент проблема доцільності використання лексичних та граматичних трансформацій є недостатньо вирішеною та актуальною.

Існує безліч варіантів перекладу твору «Пані Боварі» на різні мови, так лише україномовних версій можна нарахувати близько 20. Серед особливостей перекладу творів Флобера можна виділити те що він не викликає багато труднощів з боку української стилістики, як це часто трапляється з іншими творами французьких письменників: мова Флобера у цьому романі не ускладнена ані довгими періодами (які часто в українському перекладі доводиться розбивати на окремі речення), ані вибагливою образністю, ані будь-якими лексичними фігурами, що не надавались би до відтворення українською мовою. Отже, перекладачеві лишалося основне завдання – прислухатись до

стилю Флобера й відтворювати оригінал точніше. У даному разі «художність перекладу збігається з його точністю: щасливе сполучення, що не часто трапляється у перекладній критиці, а в теорії перекладу править за ідеал».

Зрозуміла річ, що і в такому прекрасному перекладі можна знайти деякі відхилення від оригіналу, або пропуски. Але ці дрібниці, на думку Старинкевич, не шкодять враженню, а по-друге, вони зумовлені об'єктивними труднощами.

Відтворюючи художній іншомовний текст перекладач керується умовами міжмовної комунікації, створюючи при цьому такий переклад, який повністю відобразить літературну особливість й емоційно-естетичну цінність першотвору. Відомо, що перекладач створює так звану копію вихідного тексту, іншими словами відтворює оригінальний текст рівноцінним (еквівалентним) текстом у перекладі. У зв'язку з цим, виникає питання щодо ступіню рівноцінності таких текстів. Зазначимо, що у перекладацькому тексті повинен відображатись психологічний і естетичний ефекти вихідного тексту. Для збереження вищезазначених складових оригінального тексту, вживаються перекладацькі трансформації комплексного характеру.

Досліджуючи різноманітні варіанти перекладу творів Флобера, Володимир Михайлович Державин виділяє особливі здобутки Максима Рильського при перекладі «Саламбо». На його думку, «перекладачу вдалося відтворити урочистий і разом з тим математично точний, максимально конкретний виклад творів Флобера. Багато сторінок перекладено з цілком адекватним відтворенням не самої лише стилістики, а й синтактичного ритму оригіналу. Немає тут спрощення, випадків «приблизного» або «вільного» перекладання важких місць, жодних скорочень крім цілком випадкових (так, на стор. 15 випадково випущено речення “Ses yeux s'alanguirent” – «її очі зробились млявими»), або таких, що є насправді зумовлені неможливістю дати точний український переклад (наприклад, на тій самій стор. 15 випущено словосполучення «dans le sillage de mon navire», тому що французьке слово «sillage» - «водяна борозна, що біжить поза кормом корабля» - здається справді немає українського лексичного еквівалента.)»

2.1. Аналіз використання лексичних трансформацій при перекладі творів Г.Флобера

До лексичних трансформацій ми віднесли наступні: диференціація значень, конкретизація значень, генералізація значень, смисловий розвиток, антонімічний переклад, цілісне перетворення, та компенсація втрат в процесі перекладу. Розгляньмо декілька прикладів

Лексичний елемент, як відомо, перекладається не окремо, сам собою, в ізоляції від речення та тексту, де він вживається, а в сукупності його контекстуальних зв'язків та функціональних характеристик. Тільки так досягається точність та адекватність перекладу слів. Чим більше враховуються перекладачем всі характеристики слова, що перекладається, тим адекватнішим буде його переклад. Одним із найголовніших етапів перекладу є прагматичний аналіз речення і комунікативної ситуації в цілому. У визначенні смислового навантаження повідомлення неабияку роль відіграє контекст оригіналу, а також розуміння пресупозиту (асоціація поняття з оточуючою дійсністю) та підтексту (інтенція, яка є поштовхом для висловлювання). Так наприклад у реченні : *Їхня подорож по Швейцарії розрахована на місяць.* - *Leur voyage en Suisse durerait un mois.* - перекладач використав конкретизацію, відтворивши дієслово *durer* за допомогою лексичної одиниці «розрахована». Як відомо, основною ознакою літературно-художнього стилю є підпорядкованість усіх його мовних засобів завданню створення художнього образу. Образність є основою художнього тексту, а конкретний спосіб її вияву відрізняє один текст від іншого. У зв'язку з тим постає питання: що саме є «одиницею перекладу»: слово, словосполучення, речення чи, можливо, художній образ? Однозначної відповіді на це питання нема і не може бути: надто велика різноманітність відзначає тексти художньої літератури. Залежно від багатьох обставин конкретний зміст одиниці перекладу може мати різноманітне наповнення. Назвемо одиницю перекладу «транслятеною». Отже, у реалістичній драмі чи комедії транслятеною включатиме в себе обмін репліками між персонажами, у ліричному вірші вона дорівнюватиме порівнянню чи метафорі, а в тексті повісті чи оповідання

розтягнеться до абзацу. Транслятема щоразу виступає як певний “атом змісту”, який не можна поділити без руйнування цього змісту. Перекладач щоразу ставить перед собою питання: чому транслятема охоплює саме такі слова, саме таку ритміку для побудови художнього образу. Давши відповідь на це питання, він прагне віднайти у своїй мові відповідні засоби, які допомогли б йому з найбільшою повнотою, правдивістю, природністю й переконливістю виразити художній задум автора оригіналу Тож з метою визначення функціональної ролі словосполучення “habillé en bourgeois” розглянемо його вживання у різних контекстах:

1. *Nous étions à l'Etude, quand le Proviseur entra, suivi d'un nouveau habillé en bourgeois et d'un garçon de classe qui portait un grand pupitre.*
2. *J'en ai connu, des prêtres, qui s'habillaient en bourgeois pour aller voir gigoter des danseuses.*
3. *Ils sentaient toujours le village, comme des valets de ferme habillés en bourgeois.*

Завдяки лексико-семантичним трансформаціям перекладачі розкривають українському читачеві всю імпліцитну інформацію, яка міститься у французькому тексті. Так, у першому реченні йдеться про вбрання тринадцятирічного хлопця, що приїхав з села у місто на навчання. Переклад словосполучення “habillé en bourgeois” як “одягнений не по формі” передає не типовість вбрання буржуа для даної ситуації. Переклад “s’habillaient en bourgeois” в другому реченні висловлюванням “перевдягались мирянами” зумовлені контекстом і є дуже доречним, адже окрім збереження семантичного змісту, перекладачам вдалося зберегти стилістичний прийом антитези les prêtres-les bourgeois (священники-миряни). Конкретизуючи вислів “habillés en bourgeois” (третій приклад) висловлюванням “убраних по-міському” перекладачі також зіграли на прийомі антитези (село-місто), яка відсутня в оригіналі.

Переклад лексичних елементів не обов'язково передбачає тільки вибір словникових відповідників. Крім цього, важливим є вміння підібрати контекстуальні відповідники, що не завжди фіксуються у перекладних словниках. Так, у наступному реченні перекладач підбрав необхідний контекстуальний відповідник до слова “espace”: *L'espace n'étant pas assez large, il fut contraint d'attendre. Проїзд був недостатньо широкий, і він мусив пропустити екіпаж.* Важливим способом вибору контекстуального відповідника слова є перекладацька лексична трансформація конкретизації значення, що зумовлена розбіжностями у функціональних характеристиках словникових відповідників лексичних елементів оригіналу та традиціях мовлення. Цей тип трансформації можна простежити у наступному реченні:

Martinon était ce qu'on appelle un fort bel homme : grand, joufflu, la physionomie régulière et des yeux bleuâtres à fleur de tête ; son père, un gros cultivateur, le destinait à la magistrature, – et, voulant déjà paraître sérieux, il portait sa barbe taillée en collier.

Мартінон був, як то кажуть, чоловік-красень: високий, повновидий, з правильними рисами обличчя й світло-синіми банькатими очима; його батько, великий землевласник, призначав сина для судової кар'єри, і хлопець, уже тепер прагнучи виглядати статечно, запустив широку бороду.

Так, згідно контексту були конкретизовані відповідники таких виразів як: *un fort bel homme; la physionomie régulière* та *des yeux bleuâtres à fleur de tête*. Необхідно зауважити, що французькі слова ширшої семантики можуть перекладатися українською мовою за допомогою не тільки конкретизації, а й вилучення їх у перекладі взагалі, а також шляхом використання їх словникових відповідників. Застосування конкретизації під час перекладу лексики вимагає творчого підходу з боку перекладача. У процесі перекладу лексичних елементів перекладні відповідники можуть утворюватися за рахунок не тільки звуження значення французьких слів, а й розширення значення. На цьому прикладі: *Quelqu'un cria :– " A bas les assommeurs !- " Хтось вигукнув:— Геть убивць!*, можна побачити як розширилось значення слова *les assommeurs* від нудний

чоловік, різник до убивця. Контекстуальна конкретизація зумовлена специфікою тексту і застосовується перекладачем не тільки із стилістичних міркувань, наприклад, щоб уникати повторень, а й для досягнення більшої точності, наочності. Наприклад:

Ils défilèrent par la rue de Khamon et la porte de Cirta, pêle-mêle, les archers avec les hoplites, les capitaines avec les soldats, les Lusitaniens avec les Grecs. Ils marchaient d'un pas hardi, faisant sonner sur les dalles leurs lourds cothurnes.

Вони пройшли вулицею Хамона та крізь Ціртську браму; валили лучники впереміш із голітами, воєначальники—з простим вояцтвом, лузітанці — з греками. Вояки ступали впевнено, зухвало, видзвонюючи по кам'яних плитах важкими котурнами.

Конкретизація словосполучення *a tous les vents* - при найменшому вітерці дозволяє відчутти крихкість і вразливість стану душі Емми, головної героїні роману «Пані Боварі» оскільки в українсько-російській свідомості прийнято протистояти «всім вітрам на зло». Як ми знаємо з роману, поява на світ доньки для Емми була ще однією трагічною подією, як і всі інші події, що відбулися за час її подружнього життя. Для слова *l'enfant* перекладач пропонує слово *малятко*. Дана лексична трансформація в вигляді конкретизації дозволяє читачеві відчутти трагічність ситуації, ще більше виразити співчуття до небажаної дитини Емми.

Лексичною перекладацькою трансформацією, що при цьому використовується і що протилежна за напрямком трансформації конкретизації, є генералізація, внаслідок якої слово із вузьким значенням, що перекладається, замінюється у перекладі на слово із ширшим значенням. Такий тип лексичної трансформації застосовується при перекладі словосполучення *bonheurs les plus lointains* (Недоступні радості) у романі Гюстава Флобера «Пані Боварі». Якби було сказано «Найбільш віддаленні радості», то це прозвучало б з неповноцінним емоційним забарвленням, і відчай Емми не було б передано. У перекладі твору «Виховання почуттів» Гюстава Флобера генералізація використовується для

відворення слів словникове значення яких не достатньо передає значення цієї лексичної одиниці. Так, наприклад:

Où est mon carton ? Je veux mon carton ! " Il répétait : " Dussardier !... rue de Cléry. Mon carton ! "

Де мій пакунок? Віддайте мій пакунок! — Він знай говорив одне й те саме: — Дюссардьє!.. З вулиці Клері! Віддайте мій пакунок!

де під carton мається на увазі пакунок, а не картон як матеріал, чи папка,квиток. Оскільки її застосування може призводити до певної втрати інформації, використовувати її слід обачно, тільки у тих випадках, коли вживання у перекладі словникового відповідника слова, що перекладається може призвести до порушення граматичних або стилістичних норм перекладу. Узагальнення можуть також використовувати також при перекладі імен, титулів. Для здійснення адекватного перекладу лексичних одиниць цього типу треба бути обізнаним з історією та фольклором як носіїв мови, якою написаний першотвір, так і носіїв мови перекладу. Розглянемо приклад з твору Гюстава Флобера «Саламбо» , де перекладач вдало відтворив назву титулів:

*Anaïtis ! Astarté ! Derceto ! Astoreth ! Mylitta ! Athara ! Elissa ! Tiratha ! ...
Par les symboles cachés, – par les cistres résonnants, – par les sillons de la terre, –
par l'éternel silence et par l'éternelle fécondité, – dominatrice de la mer ténébreuse
et des plages azurées, ô Reine des choses humides, salut !*

*Анаїто! Астарто! Дерцето! Асторето! Міліто! Атаро! Елісо! Тірато!.. В
символах потаємних, у звуках голосних, в борознах землі, в мовчанні одвічним, в
одвічній плодючості, царице моря темного, узбереж блакитних, вільгості
світової владарко, славлю тебе!*

Загалом успіх перекладача нерідко залежить від того, чи читається художній твір “на одному диханні”. Тому генералізація приходить на допомогу тлумачам, однією з цілей яких у художньому перекладі є уникнення перевантаження основного тексту надмірною кількістю деталей, пояснень, доповнень, описів, приміток до тих лексичних одиниць, які є зовсім неважливими для вираження основної комунікативної інтенції мовця.

Контекстуальна заміна - це така лексична перекладацька трансформація, внаслідок якої перекладним відповідником стає слово або словосполучення, що не є словниковим відповідником і що підібрано із врахуванням контекстуального значення слова, яке перекладається, його контексту вживання та мовленнєвих норм і традицій мови перекладу.

Слід зазначити, що не існує точних правил створення контекстуальних заміन, оскільки переклад слів у таких випадках залежить від контексту їх вживання. Існують, однак, чотири основних прийоми створення контекстуальних замін: смислова диференціація, конкретизація та генералізація значення і "антонімічний" переклад (формальна негативація).

Диференціація значень являє собою таку перекладацьку трансформацію, внаслідок якої перекладним відповідником стає слово або словосполучення, що не є словниковим відповідником і що підібрано із врахуванням контекстуального значення слова, яке перекладається, його контексту вживання та мовленнєвих норм і традицій мови перекладу. Так наприклад в реченні:

Elle envoyait aux malades le compte des visites, dans des lettres bien tournées, qui ne sentaient pas la facture.

Пацієнтам вона надсилала рахунки за візити в формі доладно написаних листів, що не мали нічого спільного з канцелярщиною

словниковий варіант слова *tourné* це зроблений певним чином, але він не підходить за контекстом. Цікавим є переклад Миколи Лукаша з використанням диференційованого значення слова *les idées* у реченні:

La conversation de Charles était plate comme un trottoir de rue, et les idées de tout le monde y défilaient dans leur costume ordinaire, sans exciter d'émotion, de rire ou de rêverie

Розмови Шарля були пласкі, як вуличні тротуари, загальники проходили в них одноманітною плетеницею в своєму буденному вбранні, не викликаючи ні хвилювання, ні сміху, ні задуми.

Диференціація значень завжди супроводжує конкретизацію, що зводиться до заміни лексичної одиниці з широким значенням у мові оригіналу на вужче у мові перекладу. Так, наприклад в реченні наявна цікава лексична трансформація

Un homme, au contraire, ne devait-il pas, tout connaitre, exceller en des activites multiples, vous initier aux energies de la passion, aux raffi nements de la vie, a tous les mysteres?-

А тим часом хіба чоловік не повинен знати все, розумітися на всіх видах людської діяльності, розповідати своїй подрузі про усі пориви пристрасті, про усі тонкощі і таємниці життя?

В цьому питанні перекладач змінив слово vous на свою подругу, що дозволяє читачу відчувати близькість їх взаємовідносин, про які мріяла Ємма. У наступному прикладі показано як вдало за допомогою контексту а не словникових значень можна дібрати еквівалент до словосполучення: «aimer avec mille servilités»

Elle l'avait aimé avec mille servilités qui l'avaient détaché d'elle encore davantage.- Вона любила його якоюсь рабською любов'ю, і це ще більше відштовхувало його від неї.

Слово “choisir” за словником означає «обирати, надавати перевагу» однак у контексті наступного речення перекладач зміг передати за допомогою правильного еквівалента атмосферу того часу. *Sa mère lui choisit une chambre, au quatrième, sur l'Eau-de-Robec, chez un teinturier de sa connaissance. Мату напнтала йому квартиру — невеличку кімнату на п'ятому поверсі — у знайомого фарбаря на вулиці О де Робек.*

Одним із прийомів досягнення еквівалентності перекладу є особливий різновид заміни, що носить назву компенсації. Характеризуючи прийом компенсації (не використовуючи цього терміна), відомий радянський перекладач Н.М.

Любимов говорить про свій переклад роману Флобера «Мадам Боварі»: «Адже по суті це «місцевий» роман ... У зв'язку із загальним «місцевим» колоритом роману його лексика теж часом набуває особливого колориту ... Флобер називає невістку не тільки «belle -fille», а й «bru». Флобер дає для слова «кермо»

термін, який можна знайти тільки в словнику місцевих слів (bauce). Зрозуміло, я не мав наміру ставити провінціалізм неодмінно на ті місця, де вони стоять у Флобера. Так, мені здається, немає чого придумувати замість загальноприйнятого і зрозумілого слова «кермо» якийсь екзотичний термін. Зате в пейзажі у мене можна знайти, припустимо, слово «зелень». Одним із найпоширеніших прийомів компенсації інформації для читача перекладу є виноска, коментування та примітки, які дають змогу збалансувати прагматичний вплив. Так, наприклад в творі Гюстава Флобера «Пані Боварі» є кілька прикладів такої трансформації:

1. *Mais quand elle sut qu'il avait une fille, elle alla aux informations ; et elle apprit que mademoiselle Rouault, élevée au couvent, chez les Ursulines, avait reçu, comme on dit, une belle éducation, qu'elle savait, en conséquence, l'adance, la géographie, le dessin, faire de la tapisserie et toucher du piano. Ce fut le comble!* Але прочувши, що в нього є дочка, вона кинулась розпитувати по людях і довідалась, що панночка Руо виховувалася в монастирі урсулинок, дістала, як то кажуть, прекрасну освіту, отже, танцює, малює, вишиває, знає географію і бринькає на фортепіано... Ну, це вже занадто! В кінці книги перекладач пояснює, що Урсулини — члени черничого ордену святої Урсули, заснованого в XVI ст.; в монастирських школах ордену виховувалися дівчата переважно дворянського походження.
2. *Charles fut surpris de la blancheur de ses ongles. Ils étaient brillants, fins du bout, plus nettoyés que les ivoires de Dieppe, et taillés en amande.* Шарля вразила білість її нігтів. Вони були блискучі й звужені на кінчиках, відполіровані краще від дьєппської слонової кістки і підрізані у формі мигдалин. Як далі зазначає перекладач Дьєпп це місто на північному заході Франції, яке славилось вишуканими виробами з слонової кістки, дерева та рогу.
3. *La nuit, quand les mareyeurs, dans leurs charrettes, passaient sous ses fenêtres en chantant la Marjolaine, elle s'éveillait ;* Уночі, коли під вікнами,

співаючи "Материнку", скрипіли своїми возами рибалки, вона прокидалась. У цьому реченні під "Материнкою" розуміють популярну французьку народну пісню. Однак, при використанні цього методу варто пам'ятати, що примітки, в яких перекладач пояснює алюзії, зумовлені культурними реаліями, зменшують силу їх впливу.

4. Бувають і такі випадки коли відразу в одному реченні подається дві зноски за для покращення розуміння тексту. Наприклад: *Elle a, au rez-de-chaussée, trois colonnes ioniques et, au premier étage, une galerie à plein cintre, tandis que le tympan qui la termine est rempli par un coq gaulois, appuyé d'une patte sur la Charte et tenant de l'autre les balances de la justice.* Нижній поверх будівлі оздоблений трьома іонічними колонами, а верхній — галереєю з круглими арками; на фронтоні — галльський півень; однією лапою він спирається на хартію, в другій тримає терези правосуддя. Зі зноски ми дізнаємося, що Галльський півень це емблема на гербі Французької республіки після революції 1789–1794 рр. до встановлення імперії Наполеона I, а під ... спирається на хартію... мається на увазі реакційна "Конституційна хартія Франції", прийнята 1814 р. і змінена в ліберальнішому дусі після Липневої революції 1830 р.
5. *Il en avait tant dépensé pour les réparations de Tostes, 180 pour les toilettes de Madame et pour le déménagement, que toute la dot, plus de trois mille écus, s'était écoulée en deux ans. Він стільки витратив на ремонт квартири в Тості, на туалети дружини й на переїзд, що за ці два роки не стало всього посагу — понад три тисячі екю* За допомогою цих зносок читачі більше дізнаються про кльтуру народу мовою якої написаний оригінал. Тож, зноска вказує нам на те, що екю — старовинна французька монета, дорівнює 3 франкам.
6. *Mais on entendit trois coups sur la scène ; un roulement de timbales commença, les instruments de cuivre plaquèrent des accords, et le rideau, se levant, découvrit un paysage.- Але враз на сцені почулися три удари; гримнули литаври, врізались в повітря акорди мідних труб, — завіса*

піднялась, і перед глядачами відкрився гарний пейзаж. ...почулися три удари... — У французькому театрі ХІХ ст. про початок вистави сповіщали ударами в підлогу сцени.

Повертаючись до теми алюзій та доцільності використання приміток та зносок у цьому випадку, варто зазначити, що окрему групу становлять неперекладні елементи, такі як назви місцевих обрядів, звичаїв, міфологічних героїв, історичних і літературних алюзій, національні стереотипи, які неможливо відтворити мовою перекладу. Польська дослідниця Анна Беднарчик вказує на подвійне завдання перекладача, яке полягає у збереженні культурної самобутності літературного твору і паралельним «включенням» його – через переклад – в іншу культуру. Перешкоди на шляху перекладача являють не лише власні імена і назви персонажів, а й «ключові слова» (слова-ключі), які також не можуть бути точно перекладені: це слова чи фрази, у яких зосереджено історичний досвід країни чи народу, або такі банальні елементи як назви страв, грошових одиниць чи інших речей пов'язаних з культурою країни. Тож, у цьому випадку однозначно постає необхідність пояснити у виносці той чи інший елемент культури.

Перекладачам найчастіше доводиться мати справу з багатозначними словами, які є характерною рисою сучасної французької мови і менш властиві українській мові. Як відомо, лексико-семантичні системи мов, що контактують при перекладі, суттєво відрізняються за обсягом, мотивацією вживання певних слів та картинами світу, що формують синтагматичні та парадигматичні відносини слів між собою. В процесі перекладу часто стає неможливим використовувати буквальний словарний відповідник, і перекладач вдається до перетворення внутрішньої форми слова чи словосполучення. Пошук відповідників потребує знайомства з синонімічними рядами. Як зазначає Я. Рецкер, при перекладі аналогом необхідно вміти вибирати з декількох синонімів один, найбільш вдалий у всіх відношеннях. Та поняття еквівалент – досить відносне. Те саме слово стосовно слова мови оригіналу може бути еквівалентом в одному контексті й не бути ним в іншому.

Розглянемо наступне речення:

Les pyramides de fruits s'éboulaient sur les gâteaux de miel, et l'on n'avait pas oublié quelques— uns de ces petits chiens à gros ventre et à soies roses quel'on engraisait avec du marc d'olives, mets carthaginois en abomination aux autres peuples.

Купи плодів валилися на медові пироги; не забуто й тих маленьких, череватих, з рожевою шерстю песиків, що їх відгодовують маслиновими вичавками,— карфагенська страва, огидна іншим народам. Несподіваність нових страв збуджувала жадобу.

У своєму загальному словниковому значенні лексична одиниця pyramide перекладається як піраміда, однак використання цього значення слова є недоречним у данному контексті тому в данному випадку була використана конкретизація головним чином по причині розбіжностей в лексико-граматичних системах двох мов, відмінностями їхніх стилістичних норм та правил синтагматичної сполучуваності лексем.

Абстрактний характер лексики відзначається багатьма лінгвістами як відмітна риса французької мови. Так, П. І. Баллі, порівнюючи французьку і німецьку мови, відзначає, що французькі дієслова представляють дію в абстрактній формі, німецьке ж дієслово більш конкретне: воно робить упор на різні форми і деталі. Як показало проведене дослідження, це відноситься і до пари французька — українська. Французькі дієслова avoir і être є дієсловами широкої семантики й у залежності від контексту вимагають використання перекладацького відповідника більш конкретної семантики. Пор.: *Sa femme avait été folle de lui autrefois* - Жінка його колись душі в ньому не чула.; *Il avait un espoir sans but, un bonheur vague* - У ньому ворушилась якась невиразна надія, якесь передчуття щастя.

У досліджених перекладах часто спостерігається конкретизація дієслів мовлення, зокрема дієслова dire, яке перекладається не тільки як говорити, сказати, але й перебити, спитати, продовжити, відповісти,

повідомити, пожартувати, тобто має місце гіпонімічна трансформація.

Наприклад: *Partez ! dit Emma. C'est se moquer, je vous chasse.* — Геть! — зукнула Емма. — Мені таких грубіянок не треб; *Est-ce que tu l'as renvoyée pour tout de bon ? dit-il enfin.* — То ти ї справді проженеш її? — спитав він нарешті.

Порівняльний аналіз оригіналу досліджуваного роману Г. Флобера і його перекладу українською мовою показав, що досить поширеним явищем є використання в перекладі експресивно забарвлених слів як еквівалентів нейтральних слів оригіналу, тобто експресивно-емоційна конкретизація. Так, наприклад: *son père le laissait courir sans souliers, et, pour faire le philosophe, disait même qu'il pouvait bien aller tout nu, comme les enfants des bêtes.* - батько дозволяв йому бігати босоніж і з глибокодумним виглядом філософа говорив навіть, що хлопець міг би ходити й зовсім голий, як то бачимо у звірів. Де була використана експресивна конкретизація для вираження словосполучення – «pour faire le philosophe». В українській мові експресивно-стилістичне узгодження стосується, насамперед, слів зі зменшувальними суфіксами. Наявність в оригіналі прикметника *petit* при іменнику зумовлює використання в перекладі зменшувальної форми іменника: *À la classe de musique, dans les romances qu'elle chantait, il n'était question que de petits anges aux ailes d'or, de madones, de lagunes, de gondoliers, pacifiques compositions qui lui laissaient entrevoir, à travers la niaiserie du style et les imprudences de la note, l'attirante fantasmagorie des réalités sentimentales.* На уроках музики вона співала романси — все про ангелят з золотими крильцями, про мадонн, про лагуни та гондольєрів, — безневинні композиції, в яких крізь банальність стилю і недосконалість мелодії прохоплювались чарівливі видіння почуттєвої дійсності.

Експресивна еквівалентність забезпечується адекватною передачею експресивно-емотивної конотації тексту. Перекладач при цьому порівнює експресивність кінцевого та вихідного текстів, з огляду на те, що зовні однотипні засоби мови оригіналу і мови перекладу іноді різко відрізняються один від одного за ступенем експресивності. Звідси випливає, що

механічне копіювання стилістичних засобів оригіналу не веде до досягнення необхідного комунікативного ефекту. Розглянемо такий приклад: *il en fut indigné, se lança dans la fabrique, y perdit quelque argent, puis se retira dans la campagne, où il voulut faire valoir.* - Боварі обурився, пустився сам у фабричне виробництво, мало не вилетів у трубу й виїхав на село, де сподівався показати себе. Тут нейтральне словосполучення *perdit quelque argent* передається експресивно забарвленим для даного контексту словосполученням вилетів у трубу.

Конкретизація і генералізація є протилежними явищами. Головна причина необхідності їх вживання – відмінність у смисловому обсязі французьких і українських лексем. Ці перекладацькі прийоми зустрічаються найчастіше і дозволяють розширити або звужити мовне явище. Звуження значення вихідної лексеми застосовується для перетворення мовної одиниці таким чином, щоб вона стала зрозумілою носію перекладеної мови.

2.2. Аналіз використання граматичних трансформацій при перекладі творів Г.Флобера

Проведене дослідження теоретичних першоджерел з заявленої тематики доводить, що переклад вимагає застосування граматичних трансформацій, оскільки перекладачі постійно стикаються з певними труднощами, пов'язаними з відмінностями у граматичних системах мови оригіналу й мови перекладу. Ми виявили, що до граматичних трансформацій відносяться: перестановки, заміни, додавання, опущення. Встановлено, що під граматичною перекладацькою трансформацією розуміється зміна граматичних характеристик слова, словосполучення або речення у перекладі, що застосовується з метою уникнення граматичного буквалізму. Саме завдяки їм буквальний переклад адаптується до норм мови перекладу та стає адекватним. Розгляньмо граматичні трансформації на прикладах.

Серед змін які проводилися найчастіше і зумовлені тим, що порядок слів в українських реченнях більш вільний, ніж порядок слів в французьких реченнях,

варто виділити інверсію. Коли йдеться про порядок слів, то, насамперед, мається на увазі загальноприйнятій, емоційно-нейтральний ланцюжок синтаксичних елементів у писемному мовленні. Разом із тим не можна забувати, що розмовна форма мови завдяки своїй спонтанності, яка визначається ступенем емоційності мовця, допускає варіативність щодо послідовності формулювання думки, тоді як фіксовані правила писемної мови чинять опір різного роду відхиленням. На тлі усного та писемного мовлення розрізняють два типи порядку слів: 1) логічний, або традиційний і 2) афективний, або емоційний. Перший ґрунтується на здоровому глузді, об'єктивності, розважливості. Другий керується емоціями мовця, його бажанням вразити слухача. При перекладі потрібно зважати на різницю між твердженням, яке можна проаналізувати, та суб'єктивним ставленням, яке мовець додає, на основі свого досвіду, тобто, іншими словами, між логічним та емоційним елементами. Основна відмінність між логічністю та емоційністю мовлення відтворюється в конструкції речення, оскільки зміна загальноприйнятого порядку слів свідчить про емоції мовця щодо висловленого ним, а, отже, представляє емфазу. Ця різниця стає особливо помітною, якщо порівнювати писемну та усну форми мовлення. Проведений аналіз перекладів свідчить про те, що в художніх текстах як французької, так і української мов мають місце інверсійні структури і різного роду відхилення від традиційного словопорядку, що теж підпорядковується певним нормам і виконує певні граматичні і стилістичні функції. Оформлення порядку слів є досить важливим чинником у забезпеченні розподілу комунікативних та інформативних функцій між членами речення, роль яких виконують транспоновані частини мови. Приклади таких перекладацьких інверсій можна спостерігати у перекладах Горнфельда творів Флобера. Так, наприклад, у творі «Виховання почуттів»:

Un jeune homme de dix-huit ans, à longs cheveux et qui tenait un album sous son bras, restait auprès du gouvernail, immobile.

Юнак років вісімнадцяти з довгим волоссям непорушно стояв неподалік стерна, тримаючи під пахвою альбом - де зміна порядку слів обумовлена граматичними особливостями мови. *La présence de Frédéric ne le déranger pas-Його не бентежила Фредерікова присутність* – де інверсія використовується як стилістичний засіб для привернення уваги читача. Як бачимо у наступному прикладі, перекладач поставив обставину часу на початок речення, зробивши тим самим акцент на події, а не на часові дії.

Quand ils avaient, le dimanche, quelque voisin à dîner, elle trouvait moyen d'offrir un plat coquet, s'entendait à poser sur des feuilles de vigne les pyramides de reines-claude, servait renversés les pots de confitures dans une assiette, et même elle parlait d'acheter des rince-bouche pour le dessert

У недільні дні, коли на обід приходив якийсь сусіда, вона завжди прихитрялась погостувати його виборною стравою; ренклоди вона майстерно вклала пірамідками на виноградному листі, варення в неї подавалось на тарілочках; вона навіть мала намір придбати спеціальний посуд для полоскання рота перед десертом.

Загалом, порядок слів визначається цілою низкою чинників, але в першу чергу – будовою мови, її типологічними характеристиками, граматичними правилами та традиціями, функцією речення в тексті, а також певною мірою (залежно від типології мови) структурою актуального членування речення. У наступних прикладах можна побачити що зміни порядку слів відбулися з метою акцентувати увагу читача на певних деталях та по причині того що у французькій мові структура речення передбачає те що спочатку має стояти підмет а потім означення.

Des marchands de la Gétulie–Darytienne l'avaient toute petite apportée à Carthage, et, après son affranchissement, elle n'avait pas voulu abandonner ses maîtres, comme le prouvait son oreille droite, percée d'un large trou.

Купці з Гетулії Даритійської привезли її ще маленьку до Карфагена; згодом, коли її відпустили на волю, вона не схотіла покинути своїх господарів, як про те свідчила велика дірка, пробита в правому вусі.;

Un jupon à raies multicolores, en lui serrant les hanches, descendait sur ses chevilles, où s'entrechoquaient deux cercles d'étain.

Яскрава смугаста спідниця, облягаючи їй стегна, сягала кісточок, де билися одна об одну олов'яні обручки.

У художніх текстах розмовне мовлення представлено в діалогах, які не тільки озвучують злами сюжетних ліній, але й розкривають невиражені характеристики персонажів. Однак саме мовлення нерідко залишається імпліцитним, семантично-еліптичним. І тут перед перекладачем постає вибір – чи стати іншомовним розпрозорювачем наміру автора, чи відтворити ту ж саму завуальованість ідей у цільовому тексті. Адже розмовне мовлення діалогів наближається до мови спонтанної, нерідко генерованої під потужним тиском емоцій, що, у свою чергу, позначається на послідовності смислових сегментів повідомлення. В оригіналі слова, які наголошуються, розташовуються найбільш помітним чином, тому що мовець не має ані часу, ані бажання оформлювати свою думку згідно із суворими правилами нормативної мови. Отже, спонтанне мовлення є полярно протилежним до мови граматичної. У той же час логічно організована граматична мова ніколи не буває повністю вільна від мови емоційної та обидві постійно впливають одна на одну.

Найбільш загальноживаною трансформацією в процесі перекладу роману є поділ, як зовнішній, так і внутрішній. Зовнішній поділ – це поділ складного речення на декілька простих під час перекладу з іноземної мови. Розглянемо наступний приклад:

Батько його, Шарль-Дені-Бартоломе Боварі, служив колись військовим фельдшером, але десь близько 1812 року прощпетився у призовних справах і змушений був залишити службу. Тоді він скористався своєю вродою, щоб підчепити з льоту посаг у шістдесят тисяч франків, який давав за своєю дочкою торговець головними уборами.

Son père, M. Charles-Denis-Bartholomé Bovary, ancien aide-chirurgien-major, compromis, vers 1812, dans des affaires de conscription, et forcé, vers cette époque, de quitter le service, avait alors profité de ses avantages personnels

pour saisir au passage une dot de soixante mille francs, qui s'offrait en la fille d'un marchand bonnetier, devenue amoureuse de sa tournure.

У наведеному прикладі перекладач застосував зовнішній поділ і заміну порядку слів, тим самим зміщуючи змістові акценти і конкретизуючи значення словосполучення *avantages personnels*.

Щодо трансформації додавання, яка полягає у введенні до перекладу лексичних елементів, що відсутні в оригіналі, з метою правильної передачі смислу речення (оригіналу), що перекладається, та/або дотримання мовленнєвих і мовних норм, що існують у культурі мови перекладу, то в творі Гюсава Флобера «Виховання почуттів» така трансформація використовується за для пояснення певної національно-забарвленої лексики та власних назв. Так, наприклад:

Le 15 septembre 1840, vers six heures du matin, la Ville-de-Montereau, près de partir, fumait à gros tourbillons devant le quai Saint-Bernard

15 вересня 1840 року, близько шостої години ранку, пароплав "Місто Монтеро", лаштуючись одчалити від набережної Святого Бернара, випускав великі клуби диму додовання пароплав – перекладач вірно відтворив значення лексичної одиниці « la Ville-de-Montereau». Адже смисл кожного тексту складається з експліцитної та імпліцитної частин. Під час перекладу певні фрагменти експліцитного смислу оригіналу можуть переходити в імпліцитну частину тексту перекладу і, навпаки, певні фрагменти імпліцитного смислу можуть знаходити в тексті перекладу виразу на поверхні. Тому коли йдеться про додавання як лексичну трансформацію, мають на увазі експліцитний вираз частини імпліцитного оригіналу в тексті перекладу. Тут не йдеться про зміни смислу оригіналу через вилучення частини загального смислу оригіналу або додавання до загального смислу. Так у реченні:

A part quelques bourgeois, aux Premières, c'étaient des ouvriers, des gens de boutique avec leurs femmes et leurs enfants.

За винятком кількох буржуа, пасажирів першого класу, все це були робітники, крамарі, їхні жінки та діти. перекладач згідно контексту знайшов відповідник лексичній одиниці «Premières» та доповнив його.

Ils montaient dans leurs chambres quand un garçon du Cygne de la Croix apporta un billet. Вони вже піднімалися в свої кімнати, коли хлопчина із готелю "Сузір'я Лебедя" приніс записку.- за допомогою цього перекладу українському читачу стає зрозуміло що «*Cygne de la Croix*» це назва готелю. Отже, роблячи перекладацький аналіз можна помітити більшу "спроможність" української мови до доповнення тексту перекладу певними словами за для покращення розуміння тексту. Порівняємо початок роману "Мадам Боварі" Гюстава Флобера і його переклад, зроблений Миколою Лукашем. У другому речення роману є порівняння: "...chacun se leva comme surpris dans son travail" – "всі схопилися на ноги, ніби щойно відірвавшись від занять" яке можна вдало перекласти використовуючи додавання та конкретизацію. Нарешті, на цій же першій сторінці твору зустрічаємо наступне порівняння: "Il les écouta de toutes ses oreilles, attentif comme au sermon..." – "новачок слухав усі відповіді з напруженою увагою, неначе проповідь у церкві". У цьому випадку, доповнення було використано за для збереження естетичної функції тексту. Трансформація додавання використовується за для створення певного емоційного стану читача. Так у романі «Пані Боварі» Емма не готувалася до народження дитини, вона доручила все приготування швачці, тим більше вона не була готова до народження дівчинки. Дії самої Емми описані досить лаконічно: вона мріяла про сина - Elle souhaitait un fils (Вона хотіла сина), народила дочку - elle accoucha (відзначимо використання часу *presente simple*, що вживається в літературних стилях - в оповіданні, доповідях, лекціях, тобто тут народження дитини подано як відсторонений виклад події, які не зазначене ніяким чином емоційно), почувши, що у неї дочка вона відвернулася і втратила свідомість - elle tourna la tête et s'évanouit. В українському перекладі додано слово родильниця, це і дозволяє компенсувати відсутність у перекладі одного і того ж

часу. Родильниця, відвертає обличчя від дитини, підкреслює наявність прірви між ними, це і створює відчуття холодності і відстороненості.

У творі «Пані Боварі» можна знайти багато прикладів перекладацьких трансформацій зі словами з синонімічним значенням. Основними способами передачі синонімів при перекладі є використання часткового еквіваленту, генералізація, конкретизація та описовий спосіб. Так наприклад у перекладах виконаних М. Лукашем та О. Бубликом-Гордоном можна спостерігати як за допомогою таких яскравих синонімів Флобер розкриває характер Родольфа

Vous sentez le besoin de faire à cette personne la confiance de votre vie, de lui donner tout, de lui sacrifier tout ! Enfin, il est là, ce trésor, que l'on a tant cherché, là, devant vous, il brille, il étincelle. Cependant on en doute encore, on n'ose y croire....

І ти відчуваєш потребу довірити цій людині все своє життя, все віддати, всім пожертвувати! Ось він, нарешті, той скарб, якого ви так довго шукали! Ось він, перед вами – блищить, грає, міниться! І все-таки ще сумніваєшся, ще не наважуєшся вірити.

Таким чином перекладач додав ще один синонім, переклавши одне дієслово двома синонімічними, не використовуючи пряме значення цього слова – блищати, іскритися, тим самим ще більше підсиливши основну мету використання такої кількості синонімів Гюставом Флобером. Типовими є й такі приклади синонімів та їх перекладу:

on se laisse entraîner par ce qui est beau, charmant, adorable – лишається віддатися у владу прекрасного, чарівного, божественного – і мимоволі захоплює те, що гарне, чарівне, чудове; sans remords, sans inquiétude, sans trouble – без докорів сумління без тривоги, без турботи – без гризоти сумління, недбало, безтурботно. Зазвичай, у художніх творах є тісний зв'язок між образом та мовною категорією. Причому саме в художній літературі мовна форма може вступати в активну взаємодію зі змістом образу або всією системою образів, зумовлюючи характер їх сприйняття. Саме поняття змісту в художній літературі

є набагато складніший, ніж в літературі науковій або в діловому документі. Воно охоплює не тільки логічний та пізнавальний бік висловлювання, але й емоційну насиченість, здатність впливати на розум та почуття читача. Ця здатність нерідко міститься у стилістичному відтінку слова. Іноді для збереження реакції необхідно застосувати до тексту трансформації різного роду, навіть радикальні. А іноді, зберігаючи текст, неможливо відтворити реакцію хоча б наближену до реакції носія вихідної традиції. У різних випадках, залежно від мети перекладу, певні способи можуть домінувати або відступати на другий план. Отже, еквівалентності відповідає власне переклад, а адекватності – адаптація.

У другому абзаці твору бачимо опис Шарля Боварі: "Il avait les cheveux coupés droit sur le front, comme un chantre de village..." – "волосся в нього було підстрижене в кружок, як у сільського співака, де перекладач описовим способом переклав форму зачіски головного героя роману. Ще однією причиною по якій перекладачі вдаються до додавання лексичної одиниці це надання якісної характеристики персонажів: On voyait à côté d'eux quelque grande fillette de quatorze ou seize ans, leur cousine ou leur soeur aînée sans doute, rougeaude, ahurie, les cheveux gras de pommade à la rose, et ayant bien peur de salir ses gants. - А поруч з ними стояла якась дівчина років чотирнадцяти чи шіснадцяти - рідна або двоюрідна сестра, – уся червона, зніяковіла, напомаджена трояндовою помадою, вона дуже боялась замазати свої білі рукавички.

Переклад художніх текстів вимагає від перекладача однозначності та чіткості під час перекладу. Перекладач має бути дуже обережним, тому що існує ціла низка слів, які не мають еквівалента в українській мові і перекладати їх треба залежно від контексту, іноді описово. У романі Гюстава Флобера «Саламбо» можна знайти багато прикладів описового перекладу національно-забарвленої та історичної лексики. Так наприклад в реченні :

Ensuite les tables furent couvertes de viandes antilopes : avec leurs cornes, paons avec leurs plumes, moutons entiers cuits au vin doux, gigots de chamelles et de buffles, hérissons au garum, cigales frites et loirs confits. Dans des gamelles en bois

de Tamrapanni flottaient, au milieu du safran, de grands morceaux de graisse -
 Потім понаставляно всякого м'ясива: засмажених антилон із рогами,
 навичів у пір'ї, цілих баранів, стушкованих в солодкому вині, окости верблюдиць
 та буйволів, їжаків у підливі з риб'ячих нутроців, смажених цикад і
 маринованих ховрахів. - де здійснено опис страви із їжаків.

Модуляцією, або смисловим розвитком називається заміна слова / словосполучення мови-джерела одиницею мови перекладу, значення якої впізнається не на базі словарних відповідностей, а логічно виводиться із контексту. У перекладі твору «Мадам Боварі» є кілька прикладів використання цього типу трансформації. Таким чином була логічно перефразована перша частина речення: *Puis, d'une voix plus douce- I вже лагідніше сказа;* Натомість, у наступних прикладах смисловий розвиток полягав у додаванні певних членів речення:

Le soir, à l'étude, il tira ses bouts de manches de son pupitre, mit en ordre ses petites affaires, régla soigneusement son papier .

Увечері, коли ми робили уроки, він вийняв із парти нарукавники, розібрав свої речі, ретельно розліняв собі нани.

Son père, M. Charles-Denis-Bartholomé Bovary, ancien aide-chirurgien-major, compromis, vers 1812, dans des affaires de conscription, et forcé, vers cette époque, de quitter le service...

Батько його, Шарль-Дені-Бартоломе Боварі, служив колись військовим фельдшером, але десь близько 1812 року прощпетився у призовних справах і змушений був залишити службу.

Ще однією поширеною трансформацією є заміни. У процесі перекладу заміни можуть піддаватися як граматичні одиниці, так і лексичні, у зв'язку з чим можна говорити про граматичні та лексичні заміни. До граматичних відносяться такі типи: а) заміна форм слова; б) заміна частин мови; в) заміна членів речення; г) синтаксичні заміни в складному реченні. У романі Гюстава Флобера «Мадам Боварі» можна спостерігати заміну частини мови у наступному реченні: *Emma, d'autre part ; savait conduire sa maison - Крім того,*

Емма розумілася на господарюванні – де дієслово було перекладено імеником. Закономірною є трансформація прикметників у іменники, що пояснюється генетичною спільністю цих частин мови:

Les cuisines d'Hamilcar n'étant pas suffisantes, le Conseil leur avait envoyé des esclaves, de la vaisselle, des lits ; et l'on voyait au milieu du jardin, comme sur un champ de bataille quand on brûle les morts, de grands feux clairs où rôtissaient des boeufs.

Гамількарових кухонь було не досить, і рада прислала рабів, посуд, бенкетні ложка; посеред саду, ніби на бойовищі, коли спляють мертвих, палали багаття, на яких смажились цілі бики.

В данному випадку перекладач перетворив власне ім'я карфагенського воєначальника на присвійний прикметник. У ході аналізу перекладу прикметників було встановлено, що французькі прикметники, утворені від географічних назв, найчастіше замінюються українськими іменниками.

Mais les Grecs rasés, plus blancs que des marbres, jetaient derrière eux les épluchures de leur assiette, tandis que des pâtres du Brutium, vêtus de peaux de loups, dévoraient silencieusement, le visage dans leur portion.

Греки, голені, біліші за мрамур, кидали назад себе недоїдки зі своїх тарілок, а бруттіумські пастухи у вовчих шкурах мовчки їли, уткнувшись у миски. У цьому прикладі ми спостерігаємо заміну власної назви древньоіталійського народу, що жив в південно-західній частині Італії на прикметник бруттіумський. Отже, у ході аналізу перекладу прикметників було встановлено, що французькі прикметники, утворені від географічних назв, найчастіше замінюються українськими іменниками.

Alors passa devant eux, avec des miroitements de cuivre et d 'acier, un splendide lanau ... des miroitements de cuivre - В цю хвилину повз них проїхало, виблискуючи міддю і сталлю, прекрасне ландо. В наведеному уривку з роману "Виховання почуттів" вживається сполучення віддієслівного іменника (miroitement) з іменником cuivre, що й лежить в основі синтаксичного перетворення. Так, іменник miroitement в перекладачі відтворюють за

допомогою дієприслівника, а іменнику *suivre* відповідають іменники мідь, але у функції обставини способу дії. Результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що одним із найбільш вживаних структурних перетворень є заміна частин мови. Перекладачі вдаються до неї зазвичай тоді, коли у мові перекладу немає частини мови чи конструкції з відповідним значенням, коли цього потребують норми сполучуваності.

Менш популярним при дослідженні варіантів перекладу твору «Мадам Боварі» але завжди доцільним є так званий "антонімічний" переклад, коли форма слова або словосполучення замінюється на протилежну (позитивна - на негативну і навпаки), а зміст одиниці, що перекладається, залишається в основному подібним. Наступний приклад яскраво демонструє особливості вживання такого типу трансформації:

Il ne savait ni nager, ni faire des armes, ni tirer le pistolet, et il ne put, un jour, lui expliquer un terme d'équitation qu'elle avait rencontré dans un roman.

Він не вмів ні плавати, ні фехтувати, ні стріляти з пістолета, і, коли Емма якось натрапила в романі на якийсь незнайомий термін верхової їзди, він не зміг пояснити його значення.

Означена трансформація подана трьома видами:

- 1) негативація (слово або словосполучення без формально вираженої суфіксом або часткою заперечувальної семи замінюється в перекладі на слово з префіксом не- або словосполученням з часткою не;
- 2) позитивація (слово або словосполучення з формально вираженою заперечувальною семою замінюється в перекладі на слово або словосполучення, яке не містить формально вираженого негативного компонента;
- 3) анулювання двох наявних у реченні негативних семантичних компонентів.

У наступному реченні можна побачити приклад використання негативації:

Emma pokirno visluchovala ti napuchennya, pani Bovary na nix ne skupilas' -

Emma recevait ces leçons ; madame Bovary les prodiguait. До того ж у певних

контекстах деякі французькі слова, що не мають у своєму складі заперечувальних морфем, але містять, як правило, заперечувальний семантичний компонент, можуть перекладатися подібними за значеннями словами з префіксом "не-" або сполученнями частки "не" з антонімічним відповідником слова, що перекладається. У ході порівняльного аналізу тексту оригіналу й тексту перекладу було виявлено наступні види заміни заперечної форми на стверджувальну та навпаки при перекладі:

- 1) *Il n'apercevait au-delà que les crinières des autres chevaux qui ondulaient comme des vagues blanches ; leurs haleines formaient un brouillard de chaque côté de l'attelage ; les chaînes de fer sonnaient, les glaces tremblaient dans leurs châssis ; et la lourde voiture, d'un train égal, roulait sur le pavé.* - *Попереду він бачив лише гриви решти коней, що коливалися, немов білі хвилі; од кінського дихання пообіч запрягу валувала пара; залізні ланцюжки збруї дзеленькали, в рамах деренчали шибки, і важкий екіпаж розмірено котився по бруківці.*
- 2) *Le jeune homme déplut à Mme Moreau.* - *Хлопець не сподобався пані Моро*
- 3) *Il ne parla pas d'elle, retenu par une pudeur. Il s'étendit en revanche sur Arnoux, rapportant ses discours, ses manières, ses relations;* - *Він, скований сором'язливістю, змовчав про неї,зате розводився про пана Арну, про що той говорив, які в нього манери, які зв'язки;* Таким чином за допомогою такого типу трансформації перекладач ставить наголоси на певних складниках висловлення, ситуації, завдяки чому за однакового змісту виникають варіанти образної характеристики
- 4) *Quant à lui, il ne donnait plus dans la métaphysique.* - *Щодо нього, то він давно занедбав метафізику.* Під час перекладу цього речення перекладач замінює дієслово з формально вираженою заперечу вальною семою дієсловом без формально вираженого

заперечувального компонента. Цей прийом використовується, коли послідовність еквівалентів, при спільності значення, визначається різними мовними традиціями.

- 5) *Frédéric leva les yeux, découragé. Hussonnet répliqua. : " Ah ! ton carton, où tu mets tes notes de cours ? Oui, oui ! rassure-toi ! "*
Фредерік, утративши надію, високо звів очі. Юссоне не розгубився й відповів: А! Папку, в якій ти носиш конспекти лекцій? Так, так, заспокойся! У цьому випадку перекладач також використав трансформацію доповнення.

Смисловий розвиток є таким прийомом контекстуальної заміни, коли в перекладі використовується слово, значення якого є логічним розвитком значення слова, що перекладається. Подібні відхилення від «букви» оригіналу іноді необхідні для досягнення адекватності перекладу, оскільки в мовах оригіналу й перекладу можуть діяти різні мовленнєві норми та існувати різні традиції мовлення. Звичайно, використовувати цей прийом слід дуже обачно, оскільки значний семантичний розвиток значення слова, що перекладається, може призвести до викривлення змісту оригіналу й порушення адекватності перекладу. Смисловий розвиток, так само як і інші види лексичних трансформацій, стосується не окремо взятого слова, а мінімум словосполучення, певної смислової групи. Наприклад:

Du temps de madame Dubuc, la vieille femme se sentait encore la préférée ; mais, à présent, l'amour de Charles pour Emma lui semblait une désertion de sa tendresse, un envahissement sur ce qui lui appartenait ; et elle observait le bonheur de son fils avec un silence triste, comme quelqu'un de ruiné qui regarde, à travers les carreaux, des gens attablés dans son ancienne maison.

Коли жила пані Дюбюк, мати почувала себе першою в синовому серці. Тепер любов Шарля до Емми здавалась їй зрадою, грабунком, і вона дивилась на його щастя з німою журбою, як збанкрутілий багач заглядає з вулиці у вікна свого колишнього дому і бачить за столом чужих людей. Як можна побачити в цьому реченні відбулося кілька смислових заміни таких слів як: la vieille

femme; ancienne maison; quelqu'un de ruiné. Застосовуючи прийом смислового розвитку, перекладач керується, в першу чергу, контекстуальним значенням слова і його логічними зв'язками в реченні. Всі частини мови діляться умовно на предмети, процеси і ознаки. Ці види часто замінюються при перекладі. Тож логічно, що при подібній трансформації відбуватимуться й граматичні видозміни конструкцій. Найпоширеніші випадки смислового розвитку, за Я. Рецкером, вкладаються в схему причина → процес → наслідок. Відповідно, можуть бути такі його різновиди: 1) заміна процесу його причиною, 2) заміна процесу його наслідком, 3) заміна причини процесом, 4) заміна наслідку процесом, 5) заміна наслідку причиною, 6) заміна причини наслідком (під процесом мають на увазі виражену дієсловом-присудком дію чи стан)

Наприклад: *Vid usього цього авторитет Боварі чимдалі зростає. Il rejaillissait de tout cela beaucoup de considération sur Bovary.* Тут відображається смислова заміна процесу наслідком. Численну кількість прикладів смислового розвитку можна знайти у

перекладі М.Лукаша та М.Гайдая: *En passant auprès des portes, la robe d'Emma, par le bas, s'éraflait au pantalon ; leurs jambes entraînent l'une dans l'autre.*

Коли вони завертали біля дверей, край Емминої сукні обвивав коліно партнера і їхні ноги майже торкалися.

Ces jours-là il se levait de bonne heure, partait au galop, poussait sa bête, puis il descendait pour s'essuyer les pieds sur l'herbe, et passait ses gants noirs avant d'entrer.

Виряджаючись у Берто, він уставав спозаранку, по дорозі підганяв коня, пускав його бігом, не доїжджаючи до ферми, зіскакував додола, витирав чоботи об траву і натягав чорні рукавички.

У наступному прикладі задля посилення впливу на читача тексту-перекладу, перекладачі також вдаються до модуляції слова *pankin*, що (за словником В.Г.Гака та К.А.Ганшиної) означає “бавовняна тканина або світло-жовтий колір” як елегантне вбрання, оскільки при дослівному перекладі читачеві було б важко зрозуміти, чому юнакові дивно бачити за таких обставин

жінку в бавовняній (або світло-жовтій) сукні.

Il lui semblait étrange de voir cette belle dame en robe de nankin, tout au milieu de cette misère.

Йому було дуже дивно, що цю прекрасну даму в елегантному вбранні він бачить у такій убогій обстановці.

Бувають такі випадки коли при перекладі словосполучення, смислової групи або речення не представляється можливим відштовхнутися від словникових відповідностей або контекстуальних значенні окремих слів, в цей момент перекладач може використати прийоми адаптації або цілісного перетворення. Прийом цілісного перетворення є певним різновидом смислового розвитку. Перетворюється внутрішня форма будь-якого відрізка мовного ланцюга - від окремого слова, переважно складного, до синтагми, а іноді і цілого речення. Причому перетворюється не по елементах, а цілісно, так, що зв'язок між внутрішньою формою одиниць похідної мови та мови перекладу вже не простежується. На думку Латишева Л.К. це один з найважчих прийомів трансформаційного перекладу. Нерідко перекладач задля досягнення кінцевої мети вдається до прагматичної адаптації. яка проявляється у вигляді заміни й навіть пропусків деяких елементів речення або, навпаки, доповнення речення додатковими, не існуючими в оригіналі, структурно-семантичними елементами. Так, наврод чи можна допустити дослівний переклад вислову “des poignets rouges habitués à être nus” (дослівно: червоні зап'ястя, звиклі бути голими), оскільки адресату буде незрозумілим авторський підтекст, в якому підкреслюється далекість юнака від будь-яких норм етикету. Адже у Франції XIX ст. носити рукавички було правилом доброго тону і знімали їх, лише сідаючи за стіл. Саме тому перекладачі вдаються до прагматичної адаптації, конкретизуючи текст оригіналу: “червоні руки, незвиклі до рукавичок”.

Перекладач від себе, тобто довільно, не може вилучати нічого із змісту тексту, що перекладається. Вилучати можна лише ті елементи смислу, що певним чином дублюються в оригіналі за нормами мови оригіналу або передача

яких мовою перекладу може порушити норми останньої. Приклад такої трансформації наведено у наступному реченні, де певним дублюється опис тарілок:

D'abord on leur servit des oiseaux à la sauce verte, dans des assiettes d'argile rouge rehaussée de dessins noirs, puis toutes les espèces de coquillages que l'on ramasse sur les côtes puniques, des bouillies de froment, de fève et d'orge, et des escargots au cumin, sur des plats d'ambre jaune.

Спершу їм подано на тарелях із червоної глини, оздоблених чорними малюнками, птиць у зеленій підливі, а тоді — черепашок усіх видів, які лиш водяться біля карфагенських берегів, юшок пшеничних, квасоляних та ячних і слимаків з тмином на буриштинових тарелях.

Отже, для цього застосовується трансформація вилучення – виправдане з точки зору адекватності перекладу, в першу чергу норм мови перекладу, усунення в тексті перекладу тих плеонастичних або тавтологічних лексичних елементів, які за нормами мови перекладу є частинами імпліцитного смислу тексту.

Слід зазначити, що ця трансформація не є поширеною під час перекладу художніх текстів. Застосовуючи її, слід стежити за тим, щоб у перекладі не було зменшено обсяг оригінальної інформації. Основною метою застосування вилучення є уникнення повторів однозначних слів. Так, наприклад:

Moyennant deux cents francs par an, il trouva donc à louer dans un village, sur les confins du pays de Caux et de la Picardie, une sorte de logis moitié ferme, moitié maison de maître ; et, chagrin, rongé de regrets, accusant le ciel, jaloux contre tout le monde, il s'enferma dès l'âge de quarante-cinq ans, dégoûté des hommes

І ось за двісті франків річної платні він найняв собі в одному селі, на межі Ко й Пікардії, якусь чи то ферму, чи то садибу і, мавши сорок п'ять літ од роду, окопався в ній, досадуючи на свої невдачі, кленучи свою долю, заздрячи всім на світі. Отже, слово «logis» узагальнює назви цих будівель тому воно було опущено.

Розглянемо наступний приклад: *Nous le vîmes qui travaillait en conscience, cherchant tous les mots dans le dictionnaire et se donnant beaucoup de mal.* - *Працював він сумлінно, шукаючи в словнику кожне незнайоме слово.* Тут ми бачимо як перекладач виключив вступну фразу речення: «ми бачили як він»

Кожний літературний твір характеризується вживанням різноманітних художніх засобів, фразеологізмів, та національнозabarвленної лексики, яка мають бути переданні відповідним чином. У творах художньої літератури нерідко зустрічаються описи фактів і подій, пов'язаних з історією певного народу, побутом, звичаями, найменуваннями національних страв, предметів одягу тощо. Серед перекладачів творчості Гюстав Флобера варто виділити як майстра перекладу цієї специфічної лексики Миколу Лукаша. Саме він підійшов до цього процесу досить творчо та із новаторством.

Використовуючи фразеологічне багатство української мови як на літературному так і на розмовному рівні, він зміг передати за допомогою трансформації основний смисл цих слів та безпосередній намір автора. і тим самим досягти адекватності перекладу. Перекладач, зазвичай, не обмежується лише інваріантом ФО, а використовує різні варіантні компоненти. Приміром, у його перекладах знаходимо такий варіант фразеологізму зі значенням “нічого не сказати, не промовити”, що вживається у наступному реченні:

Pendant les trois semaines qu'elles étaient restées ensemble, elles n'avaient pas échangé quatre paroles, à part les informations et compliments quand elles se rencontraient à table, et le soir avant de se mettre au lit.

За ті три тижні, що вони прожили разом, між ними не було сказано й двох слів, якщо не рахувати звичайних привітань та запитань при зустрічах за столом і перед сном.

Отже у данному прикладі Микола Куліш використав фразеологізм - не сказати й двох слів. Значення “напружено, уважно прислухатися до чогось” реалізовано у такому фразеологічному варіанті як *насторожити вуха*. Таким чином був зроблений переклад наступного речення:

Les autres gens de la noce causaient de leurs affaires ou se faisaient des niches dans le dos, s'excitant d'avance à la gaieté ; et, en y prêtant l'oreille, on entendait toujours le crin-crin du ménétrier qui continuait à jouer dans la campagne.

Інші весільчани гомоніли про се, про те або викидали тихцем різні коники, щоб потім веселіше тулялося; настороживши вуха, можна було розчути в полі "тілі-тілі" — то скрипаль витинав десь попереду.

2.3. Аналіз поєднань різних типів трансформацій

Цікавим видається запропонований методологічний підхід представниці познанської транслятологічної школи Марії Кшиштофяк, який полягає у вивченні трьох перекладацьких кодів: культурного – це смисли, які сягають корінням в традиції та культурну свідомість, поняття-ключі, національні символи, стереотипи, уявлення про інші країни, характерний для нації спосіб мислення, світогляд; естетичного – традицій жанру та епохи, стилістичне оформлення тексту (передача індивідуального стилю автора, стилістичні фігури – символи, метафори, епітети, еліпси, мовна гра тощо), інтертекстуальні посилання, архаїчні фрагменти; лексико-семантичного коду – внутрішня структура мови оригіналу, етимологічна умотивованість, зміни, що відбуваються в мові оригіналу, категорії роду слів, полісемія, ідіоми та прислів'я, неологізми. Високий ступінь взаємозалежності цих трьох кодів комунікації в транслятологічному процесі визначає якість перекладу. Якщо перекладачеві вдається отримати повну гармонію в усіх кодах, з якими ми маємо справу, то в результаті отримуємо хороший літературний переклад. Порушення цієї гармонії призводить до домінування або недооцінки одного з кодів, які становлять концептуальну єдність твору. Домінування або недооцінка може проявлятися у вигляді неправильного тлумачення або надмірної, перекрученої інтерпретації змісту та естетики твору. Порівнюючи український та французький опис Ємми Боварі можна помітити ряд певних трансформацій.

Comme la salle était fraîche, elle grelottait tout en mangeant, ce qui découvrait un peu ses lèvres charnues, qu'elle avait coutume de mordillonner a ses moments de silence. Son cou sortait d'un col blanc, rabattu... et, laissant voir a peine le bout de l'oreille, ils allaient se confondre par derriere en un chignon abondant, avec un mouvement onde vers les tempes, que le médecin de campagne remarqua la pour la première fois de sa vie.

У кімнаті було холоднувато, і вона злегка тремтіла, від чого повненькі губи в неї розтулялися. У хвилини мовчання вона мала звичку їх прикушувати. Білий виложистий комірець низько відкривав її шию... ледь закриваючи вуха, вони зливалися позаду в пишному шиньйоні і відтіняли скроні хвилястою лінією.

У перекладі Ромма присутні опущення (Tout en mangeant), вживання множини (вуха) замість єдиного (le bout de l'oreille), також ми спостерігаємо синтаксичні перестановки, без яких не обійтися. Наприклад: Son cou sortait d'un col blanc, rabattu. Якщо ми скажемо: Її шия вилазила з білого коміра, то буде вираженна за допомогою грубого стилю. За допомогою зміни порядку слів перекладач зміг досягти адекватності.

Слід зазначити, що органічний зв'язок граматики, лексики та стилістики кожної мови зумовлює синергетичний характер перекладацьких трансформацій, оскільки у процесі перекладу відбуваються одночасно лексичні, граматичні та стилістичні зміни. Як поєднуються різні види трансформацій під час перекладу романів Флобера можна побачити у наведеній нижче таблиці.

Таблиця 2.1

Оригінал	Переклад	Трансформації
C'était un garçon de tempérament modéré, qui jouait aux récréations, travaillait à l'étude, écoutant en classe, dormant bien au dortoir,	Це був хлопець як хлопець, поміркованої вдачі: на перервах він грався, в належний час робив уроки, на класних заняттях уважно слухав,	Додавання: C'était un garçon - хлопець як хлопець; écoutant en classe - на класних заняттях уважно слухав; Інверсія: travaillait à

<p>mangeant bien au réfectoire.</p>	<p>у дортуарі добре спав, у їдальні їв з апетитом.</p>	<p>l'étude - в належний час робив уроки; Диференціація: à l'étude - в належний час</p>
<p>À force de s'appliquer, il se maintint toujours vers le milieu de la classe; une fois même, il gagna un premier accessit d'histoire naturelle.</p>	<p>Завдяки своїй старанності він завжди був у числі середніх учнів, а одного разу навіть вийшов на перше місце з природознавства</p>	<p>Додавання: у числі; Диференціація: accessit (заохочення) – місце; Заміна частини мови: s'appliquer – старанність;</p>
<p>Mais à la fin de sa troisième, ses parents le retirèrent du collège pour lui faire étudier la médecine, persuadés qu'il pourrait se pousser seul jusqu'au baccalauréat.</p>	<p>Але в кінці третього року навчання батьки забрали його з колежу, щоб він студіював медицину; вони були певні, що на бакалавра Шарль підготується самотужки.</p>	<p>Конкретизація: troisième - третього року навчання; faire étudier - студіював; Перестановка: persuadés qu'il pourrait se pousser seul jusqu'au baccalauréat.- вони були певні, що на бакалавра Шарль підготується самотужки.</p>
<p>Pour lui épargner de la dépense, sa mère lui envoyait chaque semaine, par le messenger, un morceau de veau cuit au four, avec quoi il déjeunait le matin, quand il était rentré de l'hôpital, tout en battant la</p>	<p>Щоб у сина не було зайвих витрат, мати передавала йому щотижня по шматку смаженої телятини. Уранці, повернувшись з лікарні, він снідав м'ясцем, тупаючи ногами, щоб зігрітися.</p>	<p>Зовнішній поділ; Антонімічний переклад: Pour lui épargner de la dépense - Щоб у сина не було зайвих витрат; Вилучення: par le messenger; contre le mur; Генералізація: semelle – ноги;Доповнення: щоб</p>

semelle contre le mur.		зігрітися
------------------------	--	-----------

Причинами виявлених трансформацій є розбіжності французької й української мов в об'ємі значень лексичних одиниць, у способах розгортання комунікативної структури висловлювання; правила семантичного узгодження; необхідність відтворення у перекладі експресивно-забарвленого контексту оригіналу. Слід зазначити, що передача у перекладі на належному рівні експресивності літературного тексту є часто нездійсненою задачею. Основне завдання перекладача полягає у тому, аби зберегти як зміст, так і стиль твору оригіналу. Для досягнення передачі відповідного рівня експресивності у українського перекладача є необхідний арсенал прийомів та мовних засобів, хоча при цьому необхідно постійно слідкувати за мовними процесами, що відбиваються у сучасній франкомовній літературі. Питання передачі стилістичних фігур у процесі перекладу не може бути вирішено одностайно – у кожному конкретному випадку необхідно враховувати характер вживання тієї або іншої фігури, її функціональне навантаження і відповідно до цього знаходити їй ту або іншу відповідність в мові перекладу. Так, у наступній таблиці поданно приклади, того як за допомогою трансформацій було передано експресивність тексту.

Продовження табл. 2.2

Текст першотвору	Переклад	Використанні трансформації
Grâce à ces travaux préparatoires, il échoua complètement à son examen d'officier de santé.	Не диво, що з такою підготовкою Шарль з тріском провалився під час випускних екзаменів на звання санітарного лікаря.	Конкретизація: échoua - з тріском провалився; Доповнення: Не диво, що
Cinq ans plus tard seulement, M. Bovary connut la vérité ; elle était	Батько узнав правду лише на п'ятий рік; вона вже втратила свою	Зовнішній поділ; Смисловий розвиток: vieille - втратила свою

<p>vieille, il l'accepta, ne pouvant d'ailleurs supposer qu'un homme issu de lui fût un sot.</p>	<p>гостроту, і старий примирився з нею. До того ж він не міг припустити думки, щоб його потомок та був тупий.</p>	<p>гостроту Транспозиція: Cinq ans plus tard seulement, M. Bovary connut la vérité - Батько узнав правду лише на п'ятий рік; Диференціація: un homme issu de lui - потомок</p>
<p>Le programme des cours, qu'il lut sur l'affiche, lui fit un effet d'étourdissement ; cours d'anatomie, cours de pathologie, cours de physiologie, cours de pharmacie, cours de chimie, et de botanique, et de clinique, et de thérapeutique, sans compter l'hygiène ni la matière médicale, tous noms dont il ignorait les étymologies et qui étaient comme autant de portes de sanctuaires pleins d'augustes ténèbres.</p>	<p>Познайомившись із програмою занять, Шарль довго ходив, як очманілий: курс анатомії, курс патології, курс фізіології, курс фармацевтики, курс хімії, і ботаніки, і клініки, і терапевтики, не кажучи вже про гігієну, і енциклопедію медичних наук. Всі ці незрозумілі "логії" та "евтики" здавались йому ніби дверима до якогось храму, оповитого таємничим мороком.</p>	<p>Вилучення: qu'il lut sur l'affiche; il ignorait les étymologies; Перестановка: Le programme des cours, qu'il lut sur l'affiche, lui fit un effet 'étourdissement - Познайомившись із програмою занять, Шарль довго ходив, як очманілий; Диференціація: lui fit un effet d'étourdissement - ходив, як очманілий; Конкретизація: matière médicale - енциклопедію медичних наук; Смисловий розвиток : tous noms dont il ignorait les étymologie- Всі ці незрозумілі "логії" та "евтики".</p>

Отже, при перекладі художніх текстів виникає необхідність застосування перекладацьких трансформацій. В опрацьованому матеріалі зафіксовано конкретизацію й генералізацію значень, смисловий розвиток, антонімічний переклад, додавання й вилучення слова, цілісне переосмислення. Це зумовлено головним чином розбіжностями в лексико-граматичних системах двох мов, відмінностями їхніх стилістичних норм, правил синтагматичної сполучуваності лексем. Варто звернути увагу на те, що коли переклад не можна здійснити методом підстановок, комплексні перекладацькі трансформації, у такому випадку, це єдиний можливий засіб перекладу. У проаналізованих нами прикладах прості лексичні і граматичні трансформації комбінуються між собою і утворюють складні перетворення, що ми називаємо комплексними перекладацькими трансформаціями.

ВИСНОВКИ

В результаті порівняльного аналізу першотворів Гюстава Флобера та його перекладів, нам вдалося визначити мету, характер та причини застосування перекладацьких лексичних та граматичних трансформацій. Кожний літературний твір написаний у різні часи, а отже відповідає вимогам перекладу того часу. Часто коли видавництва доручають якомусь перекладачеві певний твір вони беруть до уваги лише його рівень знань з іноземної мови, але в цей момент не постають такі питання: як підійде перекладач до цього завдання? І, безумовно, друге питання, - чи схожий стиль письма цієї людини з безпосереднім стилем його автора? До того ж ці критерії також знаходяться під впливом часу. Адже колись було нормальним та прийнятним робити певні зміни в стилі та навіть в змісті оригіналу. Мудрі люди люблять говорити: Кожне покоління потребує нового перекладу. Це звучить добре, але я вважаю, що це не обов'язково так: Якщо переклад настільки чудовий, як він може бути, він може відповідати оригіналу незалежно від плину часу. Аналізуючи проведення дослідження може відзначити, що наведенні приклади вдалого використанні перекладацьких трансформацій.

Потрібно зазначити, що основними мотивами застосування граматичних змін є переважно прагнення подолати розбіжності між системою та нормою мови оригіналу і перекладу, уникнути буквалізмів, неприродності деяких зворотів та використовувати граматичні конструкції, які відповідають нормі української мови. Переклад з однієї мови на іншу неможливий без таких типів граматичних трансформацій як: перебудова речення, заміни частин мов, прийома додавання та вилучення одного чи декількох граматичних компонентів. Граматичні трансформації є найкращим шляхом досягнення еквівалентності перекладу. Слід звернути увагу на те, що лексичні одиниці, що передають понятійний зміст тексту, виступають у певних граматичних формах і тому значення, виражені цими формами можуть становити джерело додаткової денотативної інформації. Тим самим, ще раз підтверджується актуальність передачі в перекладі значень граматичних одиниць. Слід пам'ятати, що для

більш успішного перекладу і пошуку потрібного відтінку значення або граматичного нюансу перекладачу необхідне дуже хороше знання рідної мови в активній формі. Перекладач повинен розуміти це і прагнути поглиблення знань рідної мови, розширюючи таким чином знання іноземної мови.

Наступну групу перекладацьких трансформацій складають лексичні зміни, використання яких пов'язане із модифікацією значень лексичних одиниць. До основних прикладів цієї групи відносяться конкретизація, генералізація та модуляція. Як видно із наведених прикладів, комплексний характер застосування перекладацьких трансформацій надає перекладу точності й адекватності. Найчастіше були застосовані трансформації конкретизації, додавання антонімічний переклад, рідше –генералізації значення опущення.

Результати порівняльного аналізу тексту оригіналу та тексту перекладу дозволяють стверджувати, що для досягнення змістової близькості перекладу до тексту оригіналу, необхідно знаходити відповідності лексемам англійської мови за допомогою застосування комплексних перекладацьких трансформацій.

В процесі дослідження були виявлені основні проблеми відтворення художнього тексту. Серед них варто виділити наступні: проблема співвідношення контексту автора і контексту перекладача; проблема точності і вірності та труднощі передачі ідиостиля письменника. Також було виявлено, що фокус перекладознавчих досліджень за час зародження та розвитку перекладу перемістився з лінгвістичних особливостей текста-джерела на функцію перекладу в цільовій культурі. Увага до культурологічних проблем перекладу зумовлена усвідомленням того, що культурно-специфічні поняття, навіть за відносної близькості культури-джерела й цільової культури, часто виявляються складнішими для перекладача, ніж відтворення синтаксичних чи стилістичних особливостей оригіналу. До таких проблем належать зокрема іронічні висловлювання, чий глибинний смисл прочитується лише у відповідному культурному контексті. Дослівний переклад іронічного вислову іншою мовою нерідко викривляє первинний смисл чи й узагалі виявляється нісенітницею, оскільки кожна культура має власні метафори, ідіоми та способи

створення тонкої двозначності. Зрозуміло, що збереження національної своєрідності оригіналу – завдання дуже складне в плані як практичного вирішення, так і теоретичного аналізу. Можливості вирішення цієї проблеми на практиці пов'язані зі ступенем тих фонових знань про життя, зображених в оригіналі, що реально виникають у перекладача і читача. Необхідно відзначити, що література кожної країни має ряд творів на теми і сюжети, узяті з життя інших народів і, проте, відмічені ознакою власної народності. Вирішення проблеми національного забарвлення можливе лише при розумінні органічної єдності, яка утворюється змістом і формою літературного твору, враховуючи національну зумовленість, життя народу, мову народу, тобто тих даних, що склалися у читачів про фонові знання. Розглянувши проблематику перекладу художніх творів, можна сказати, що перед тим, як починати перекладати художній твір, потрібно перш за все проаналізувати його особливості, а саме структуру художнього тексту на лексичному, семантичному, стилістичному рівнях. Потрібно проаналізувати структуру як французького, так і українського художнього твору, для того, щоб переклад був доречним і професійним. Варто пам'ятати, що художній твір має художні образи, які потрібно дослідити у творі, а потім правильно відтворити їх при перекладі

Було доведено, що процес перекладу є не простою заміною одиниць однієї мови одиницями іншої мови, а являє собою складний процес, що містить ряд труднощів, які необхідно долати перекладачеві. У більшості випадків ми погоджуємось з використанням лексико-граматичних трансформацій, які перекладач застосував у своєму перекладі.

Проаналізований матеріал свідчить про надзвичайну важливість вивчення й узагальнення досвіду провідних перекладачів у підготовці майбутніх фахівців з художнього перекладу. Перспективи подальших розвідок в окресленій галузі вбачаються в систематизації випадків використання різних типів трансформацій у перекладі франкомовних художніх текстів українською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**КНИГИ:***Один автор*

1. Дюришин Д. Художественный перевод в межлитературном процессе – М. : Час, 1993. – 496 с. Dyurishin D. Literary translation in the inter-literary process
2. Эко Умберто. Сказать почти то же самое. Опыты о переводе / Умберто Эко; [пер. с итал. А. Коваля]. – СПб.: Симпозиум, 2006. – 574 с. Eco Umberto. To say almost the same thing. Translation Experiences / Umberto Eco; [trans. with ital. A. Koval]. - St. Petersburg: Symposium, 2006 .-- 574 p.
3. Коптілов, В.В. Першотвір і переклад: роздуми і спостереження – Київ : Дніпро, 1972. – 215 с. Primitive and Translation: Reflections and Observations / VV Koptilov. - Kiev: Dnipro, 1972. - 215 p.
4. В.Н.Комиссаров Слово о переводе, 1973 Издательство: Международные отношения; V.N. Komissarov The Word on Translation, 1973 Publisher: International Relations
5. Міньяр-Білоручев Р. К. Теорія і методи перекладу. – М.: Московський ліцей, 1996. – 190 с Minyar-Biloruchev RK Teoriya i Metodi perekladu. - M.: Moskovsky Lyceum, 1996 p.
6. Швейцер А.Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. -- М.: Наука, 1988.- 215с. Schweizer A.D. Translation Theory: Status, Problems, Aspects. - M. : Nauka, 1988 .-- 215 p.
7. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. – М., "Междунар. отношения", 1974. Retsker Y. I. Translation theory and translation practice. - M., "International Relations", 1974.
8. Фёдоров А. В. Основы общей теории перевода: Лингвист. пробл. – 4-е изд., доп. и перераб. – М.: Высш. шк., 1983. Fedorov A.V. Fundamentals of the general theory of translation: Linguist. prob. - 4th ed., Ext. and reslave. - M. : Higher. school., 1983.

9. Акопова, А. Образ і художній переклад. / А. Акопова. - Єреван. Видавництво Академії наук АрмССР, 1985. - 149 с. Akopova, A. Image and artistic translation. / A. Akopova. - Yerevan. Vidavnitsvo Academy of Sciences of the ArmSSR, 1985. - 149 p.
10. Гачечиладзе, Г. Художній переклад і літературні взаємозв'язки. изд. 2-е. / Г. Гачечиладзе. - М. 1980. - 160 с. Gachechiladze, G. Artistic translation and literary interrelations. ed. 2nd. / G. Gachechiladze. - M. 1980. - 160 p.
11. Попович, А. Проблеми художнього перекладу. / А. Попович. - М. Вища школа, 1980. - 198 с. Popovich, A. Problems of artistic translation. / A. Popovich. - M. High School, 1980. - 198 p.
12. Бархударов Л. С. Мова і переклад. - М.: Міжн. відносини, 1975. - 240 с.
13. Латишев Л. К. Еквівалентність перекладу та способи її досягнення. - М.: Міжнар. відносини, 1981. - 248 с. Latyshev LK The equivalence of translation and ways to achieve it. - M.: Int. Relations, 1981. - 248 p.
14. Зарицький М. С. Переклад : створення та редагування / М. С. Зарицький. - К. : Парламентське видавництво, 2004. - 120 с.
15. Швейцер А. Д. Перевод и лингвистика. - М.: Наука, 1973. - 280 с. Schweitzer AD Translation and Linguistics. - M.: Science, 1973 - 280 p.
16. Виноградов В.С. Лексические вопросы перевода художественной прозы / В.С. Виноградов. - М. : Изд-во МГУ, 1978. - 174 с. Vinogradov V.S. Leksicheskie voprosyi perevoda hudozhestvennoy prozyi [Lexical questions of the translation of the literary prose] / V.S. Vinogradov. - M. : Izd-vo MGU, 1978. - 174 s.
17. Ребенко М. Ю. Об'єктивні та суб'єктивні аспекти перекладацької деформації у художньому перекладі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 / М. Ю. Ребенко. - К., 2013. - 18 с.
18. Влахов С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин; под ред. Вл. Россельса. - М. : Международные отношения, 1980. - 352 с. Vlahov S. Neperevodimoe v perevode [Untranslatable in the translation] / S. Vlahov, S. Florin ; pod red. Vl. Rosselsa. - M. : Mezhdunarodnyie otnosheniya

19. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение : учебное пособие / Комиссаров В.Н. – Москва: Изд-во «ЭТС», 2002. – 424 с. Komissarov V.N. *Sovremennoe perevodovedenie : uchebnoe posobie* [Modern translation studies] / Komissarov V.N. – Moskva: Izd-vo «ETS», 2002. – 424 s.
20. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М: Наука, 1981. – 319 с.
21. Гак В.Г. Курс перевода: Французский язык / В.Г. Гак, Ю.И. Львин. – М.: Международные отношения, 1970. – 356 с.
22. Швець І.Р. Синтаксичні функції інфінітива в сучасній українській літературній мові / І.Р. Швець. – Одеса: Вид-во Одеськ. ун-ту, 1972. – 58 с.
23. Galliot M. *Le français langue vivante. Grammaire complète* / Marcel Galliot, Raymond Laubreaux. – Toulouse – P.: Privat-Didier, Editeurs, 1966. – 375 p.
24. Виноградов В. В. Проблема авторства и теория стилей. М.: Гослитиздат, 1961. – 315 с.
25. Гарбовский Н. К. Теория перевода: Учебник. - М.: Изд-во Моск. ун-та, 2004. – 544 с.
26. Дюришин Д. Посредническая функция художественного перевода // Перевод – средство взаимного сближения народов. – М., 1987. – 320 с.
27. Коптілов В. Першотвір і переклад. – К., 1972. – 244 с.
28. Львовская Э. Д. Теоретические проблемы перевода. – М., 1985. – 315 с.
29. Павленко О. Аспект міжмовної трансформації в художньому перекладі // У зб. Література. Фольклор. Проблеми поетики. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. – Вип. 32. – с. 328-335.
30. Смущинська І.В. Інтернаціоналізми та «хибні друзі» як проблема перекладу // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. – К., 2010. – с.201-205.
31. Сопилюк Н. Трансформація французьких аналітичних конструкцій в українському перекладі творів М. Пруста // Іноземна філологія. – К., 2010. – Вип. 43. – с. 36-40.

32. Хованская З. И. Стилистика французского языка: Учеб. для ин-тов и фак-тов иностр. яз. / З.И. Хованская, Л.Л. Дмитриева. – М.: Высш. шк., 2004. – 415 с.
33. Чернієнко Г. З досвіду перекладача французької художньої прози // Іноземна філологія. – К., 2009. – Вип. 42. – с. 27-30.
34. Черняховская Л. А. Перевод и смысловая структура. М., 1976. С.3
35. Тюленев С.В. Теория перевода - Москва: Гардарики, 2004. - 204 с.
36. Береговская Э.М. Стилистические функции синонимов : Автореф...дис. канд. филол. наук. Л. :ЛГУ, 1964. 23 с.
37. Сквидло А. Стилистическая роль синонимов в художественной прозе (на материале романов Шолохова): Автореф...дис.канд.наук.- М. : МГУ, 1963.-22 с.
38. Черняховская Л. А. Перевод и смысловая структура / Л. А. Черняховская. — М.: Междунар. отношения, 1976.— 298 с.
- Два автори*
39. Сдобников В.В., Петрова О.В. Теория перевода — М. : АСТ: Восток—Запад, 2007. — 448 с. — (Лингвистика и межкультурная коммуникация: золотая серия). ISBN 5-17-037815-7 (ООО «Издательство АСТ») ISBN 5-478-00306-9 (ООО «Восток—Запад»). Sdobnikov VV, Petrova OV Translation Theory - М.: АСТ: East — West, 2007. - 448 p. - (Linguistics and intercultural communication: the golden series). ISBN 5-17-037815-7 (LLC "Publishing house АСТ") ISBN 5-478-00306-9 (LLC "East-West").
40. Левицька Т., Фитерман А. Чому потрібні граматичні трансформації при перекладі? // Зошити перекладача. – М., 1971. – Вип. 8. – С. 45–76
Levitska T., Fiterman A. Why do you need grammatical transformations in the process of translation? // Protect the changeover. - М., 1971. p. 45–76
41. Влахов С. И., Флорин С. П. Непереводимое в переводе. М.: Валент, 2009. 360 с. Vlakhov S.I., Florin S.P. Untranslatable in translation. М.: Valent, 2009.360 p.

42. Копасев П. И.; Беер Ф. Теория и практика письменного перевода Лан . . : Вища. шк. , 1986 - 270с . Копасев ПИ; Beyer F. The theory and practice of Len's written translation. : Higher. shk. , 1986 - 270s.
43. Латышев Л.К. Технология перевода : учебное пособие по подготовке переводчиков / Латышев Л.К. – М. : МВИ ТЕЗАУРУС, 2001. – 280 с.
Latyishev L.K. Tehnologiya perevoda : uchebnoe posobie po podgotovke perevodchikov [Technology of the translation] /Latyishev L.K. – М. : MVI TEZAURUS, 2001. – 280 p
44. Морен М.К., Тетеревникова Н.Н. Stylistique française. Стилистика современного французского языка. – М.: Высшая школа, 1970. – 260 с.
45. Пиввуева Ю.В., Двойнина Е.В. Пособие по теории перевода. - М.: Филоматис, 2004. - 304 с.
46. Солодуб Ю.П., Альбрехт Ф.Б., Кузнецов А.Ю. Теория и практика художественного перевода: учебное пособие для вузов - М.: Издательский центр «Академия», 2005. - 296 с.

МОНОГРАФІЇ

47. Художественный перевод : теория и практика : учебник / Т. А. Казакова. - СПб. : ИнЪязиздат, 2006. - 535 с. ; - Библиогр.: с. 525-530. ISBN 5-98910-012-4
48. Фінкель О. Теорія і практика перекладу / О. Фінкель // О.М. Фінкель – забутий теоретик українського перекладознавства: зб. вибр. праць. – Вінниця: Нова Книга, 2007. – С. 49–182.
49. Штейнберг Н. М. Грамматика французского языка / Н. М. Штейнберг. – Москва: Просвещение, 1966. – 602 с

МАТЕРІАЛИ КОНФЕРЕНЦІЙ

50. Доповідь Ф.Шлайермахера “Про різні методи перекладу”
51. Функція, значення та транспозиція прийменників французької мови. Шумченко Т.І Філологічні науки/ 3. Теоретические и методологические проблемы исследования языка

52. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. Курс лекций. – М.: Издательство ЭТС, 1999. – 170 с.

АВТОРЕФЕРАТИ

53. Суб'єктні трансформації в англо-українському перекладі. Автореф. дис. ... канд. філологічних наук: спец. 10.02.16 – перекладознавство. Федотова Н.О.;
54. Роль антонімічного перекладу у перекладі художніх текстів. Голуб О.М., Фоменко В.І УДК 811.161.2'255.4:821.111
<http://www.molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/2/85.pdf>
55. Засоби відтворення французького інфінітива українською мовою (на матеріалі перекладів французьких художніх текстів) О.В. Ситнікова УДК 811.133.1'367.625.41'255.4

СЛОВНИКИ

56. Лингвистический энциклопедический словарь / [Гл. ред. В.Н.Ярцева]. — Москва: Сов. энциклопедия, 1990. — 685 с. (С. 110, 605; 7, С. 273-274)
57. Нелюбин Л.Л. Толковый переводоведческий словарь / Л.Л. Нелюбин. — 3е изд., перераб. — М.: Флинта: Наука, 2003. — 320 с.
58. Фразеологічний словник української мови: у 2 книгах [уклад. Білоноженко В.М. та ін.]. – К.: Наукова думка, 1993. – 527 с.

ЧАСТИНА КНИГИ, ПЕРІОДИЧНОГО, ПРОДОВЖУВАНОВОГО ВИДАННЯ

59. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську мову / Theory and practice of translation from Ukrainian into English : рекомендовано Мин. образования / В. І. Карабан, Д. Мейс. - Вінниця : Нова книга, 2003. - 608 с. - (Dictum Factum Translatoin Course). - На укр. та англ. мовах. - ISBN 966-7890-51-1 (в пер.)
60. Grevisse M. Le bon usage. Grammaire française avec des remarques sur la langue française d'aujourd'hui. Onzième édition revue / M. Grevisse. – Paris: Duculot, 1980.
61. Хэйвуд Р. Все о Public Relations / Р. Хэйвуд. — М. : Лаборатория базовых знаний, БИНОМ, 1999. — 256 с.

62. Рецкер Я.І. Що ж таке лексичні трансформації? "Зошити перекладача" № 17, М.: Міжнародні відносини, 2004, с.72-84

63. Лексичні трансформації й експресивна конкретизація у перекладі (на матеріалі перекладу роману Ф. Саган «Bonjour tristesse» українською мовою) М. Д. МАРІНАШВІЛІ 2013 №19

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ

64. Дитяча література: підходи та критерії перекладу А. Є. Потапова, УДК81'255.4 <http://docplayer.net/62245135-Udk-a-ie-potapova-aspirantkiyivskiy-nacionalniy-universitet-imeni-tarasa-shevchenka.html>

65. О. Кундзіч. Стан художнього перекладу на Україні <http://odes-transl.com/index.php?page=kundzich-olexa>

66. Гак В. Г. Рівні еквівалентності та перекладацькі трансформації [Електронний ресурс] / Лінгвістичне перекладознавство / Режим доступу: fb.Ravnovesie.Com/files/ru/350815593114.Htm

67. Р. Зорівчак. Український художній переклад як націєтворчий чинник <https://odes-transl.com/index.php?page=zorivchak-r-nation>

68. Бабенко О. В., Королік І. О. Трансформаційні процеси в перекладі [Електронний ресурс] / О. В. Бабенко, І. О. Королік // Науки. Теорія і практика. Режим доступу: http://конференция.com.ua/files/image/konf%2010/konf%2010_3_26.pdf

69. Guidère Mathieu. Introduction à la traductologie: Penser la traduction : hier, aujourd'hui, demain. – De Boeck. Collection Traducto. – 2010. – Mode d'accès : <http://books.google.com.ua/books?id=Ztw13CwBiIAC&lpg=PA26&ots=vWkQTomY5n&dq=savory%20principes%20de%20traduction&hl=ru&pg=PA28#v=onepage&q&f=false>

70. Степанов В.Г. Редакционная подготовка изданий переводной литературы / В.Г. Степанов [Електронний ресурс]. - М.: МГУП, 1997. - 127 с. - Режим доступу: <http://www.hi-edu.ru/e-books/RedPodgotPerevodLit/index.htm>.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Madame Bovary Мадам Боварі: Побут провінції / Г. Флобер; пер. з фр.: М. Лукаш. — Київ: Худож. літ., 1955. — 321 с.
2. «Виховання почуттів»
<https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=4171;>
https://www.ebooksgratuits.com/ebooksfrance/flaubert_education_sentimentale.pdf
3. «Саламбо». <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=4169>
<http://www.dominiopublico.gov.br/download/texto/gu001290.pdf>